अध्याय-एक

परिचय

१.१ शोधशीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक **कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययन** रहेको छ ।

१.२ शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पसअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागको स्नाकोत्तर तहको एम्.एड्. नेपाशि. ५९८ दोश्रो वर्षको पाठ्यांश पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

१.३ समस्याकथन

प्रस्तुत शोध निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

१) कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरु के-कस्ता छन् ?

२) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति के-कसरी भएका छन् ?

३) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको स्रोत र पदवर्ग के-कस्ता छन् ?

४) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरु सरल र जटिल के-कस्ता छन् ?

१.४ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत शोध निम्नलिखित उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ :

१) कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति गणना गर्नु,

२) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको पाठगत तथा विधागत विवरणको स्थिति देखाउनु,

३) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको स्रोत र पदवर्ग पहिल्याउनु,

४) उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्तिका आधारमा उपयुक्तता र अनुपयुक्तताबारे सुझावहरु पेश गर्नु,

१.५. पूर्वकार्यको समीक्षा

भाषा सिकाइमा शब्दको प्रमुख स्थान रहन्छ । शब्दविनाको भाषाको कल्पना समेत गर्न सकिँदैन । शब्दबाट अभिव्यक्तिगत आशय प्रकट गरिने हुनाले पाठ्यपुस्तकमा यसको छनोट र स्तरणमा ध्यान दिनु अत्यावश्यक हुन्छ । भाषाका पाठ्यसामग्रीमा आवृत्ति अवश्य हुन्छ तर अनावश्यक शब्दहरुको आवृत्ति भएमा त्यस्तो आवृत्ति निरर्थक हुन्छ, त्यसैले आवृत्तिमा सतर्कता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

शब्दभण्डारको विस्तृत रुपमा अध्ययन गरेमा शब्दभण्डारसम्बन्धी त्रुटिमा न्यूनीकरण आउँछ र उचित शब्दको छनोट समेत हुन्छ । पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरुबारे गरिएका पूर्व अध्ययनहरुबाट आफूले गर्न लागेको शोधलाई आवश्यक सहयोग पुग्ने र निष्कर्ष तथा समस्या पहिचानमा बल पुग्ने हुँदा यस शोध शीर्षकसँग सम्बन्धित केही महत्वपूर्ण अध्ययनहरुको चर्चा संङ्क्षेपमा निम्नानुसार गरिएको छ :

सर्वप्रथम शब्दभण्डारको अध्ययन मनोवैज्ञानिक थर्नडाइकले अङ्ग्रेजी भाषाका सन्दर्भमा सन् १९२१ र १९३१ मा र अर्का विद्वान हर्नले सन् १९२६ मा प्रौढहरुको शब्दभण्डारसम्बन्धी अध्ययन गरेका थिए । त्यस्तै वाकिङ्घम तथा डोल्चाले सन् १९३६ मा, रिन्सलैण्डले सन् १९४५ मा, एडवाइर्स र मिमियानाले

सन् १९४६ मा र पियाजेले सन् १९५९ मा अध्ययन गरेका थिए । ती सम्पूर्ण अध्ययनहरु शब्दभण्डारसँग सम्बन्धित छन् ।

नेपालमा शब्दभण्डारको अध्ययन कार्यहरुमा शब्दभण्डारमै केन्द्रित भएर गरिएका र पाठ्यपुस्तकको विश्लेषण र अध्ययनक्रममा गरिएको गरी दुई प्रकारका अध्ययन उल्लेखनीय छन् ।

शब्दभण्डारकै अध्ययनको क्रममा गरिएको अनुसन्धानमा नेपालमा पहिलो अध्ययन डा. राजेन्द्र कुमार रोङगोङले सन् १९७३ मा अ स्टडी अफ् द डेभ्लपमेन्ट अफ द प्राइमरी स्कुल चिल्ड्रेन अफ नेपाल शीर्षकमा गरेको देखिन्छ ।

अन्य पक्षहरुको अध्ययन गर्ने क्रममा गरिएका शब्दभण्डारसम्बन्धी अध्ययनहरुमा कृष्ण गोपाल रस्तोगीद्वारा युनेस्कोको सहयोगमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र (सी.इ.आर.आई.डी.) का लागि सन् १९८७ मा गरेको अध्ययन उल्लेखनीय छ । उक्त अनुसन्धानमा नेपाली शब्दभण्डारको चर्चा गरेका छन् । उक्त अध्ययनको शीर्षक ू प्रोजेक्ट इभ्यालुसन अफ महेन्द्रमाला सेरिज फर क्लास १-५ू शीर्षकको अध्ययनमा उनले शब्दहरु विद्यार्थीको स्तरभन्दा माथि भएको, छनोट र स्तरणमा ध्यान नदिएको आदि जस्ता कमजोरी औंल्याएका छन् ।

अर्को अध्ययन ूद बेसिक एन्ड प्राइमरी एजुकेसन मास्टर प्लान १९९१(२०००ू मा नेपाली भाषाको पाठ्यपुस्तकको अध्ययनको क्रममा पाठ्युपस्तक र अन्य सामागी्र भन्ने शीर्षकमा शब्दभण्डारको अध्ययन गरी दैनिक प्रयोगमा आउने शब्दहरुको प्रयोग नभएको, लामा लामा शब्दहरु प्रयोग गरेको जस्ता कमी कमजोरीहरु औल्याएका छन् । जेन्स लिथले सन् १९८९ मा ‘प्राइमरी करिकुलम डेभ्लपमेन्ट एन्ड डिस्सेमिनेशन एन्ड टेक्स्टबुक रिभिजन’ शीर्षकको अध्यनमा छनोट र स्तरणको नियम पालना नभएको, बालबालिकाको क्षमतासँग मेल नखाने खालका शब्दहरु छनोट गरिएको, एकपटक पनि प्रयोगमा नआउने शब्दहरु प्रयोग गरिएका जस्ता कुराहरुको उल्लेख गरेका छन् ।

प्राध्यापक डा. हेमाङ्गराज अधिकारीको “शिक्षालाई जीवनोपयोगी बनाउने कारक तत्वहरु” शीर्षकको अध्ययनमा प्राथमिक तहका नेपाली पाठ्यक्रममा र

पाठ्यपुस्तकको शब्दभण्डारको विश्लेषण गर्ने क्रममा उक्त पाठ्यपुस्तकहरुमा कतिपय शब्दहरु विद्यार्थीको स्तरभन्दा माथि भएका, केही शब्दहरु प्रयोगमा नआउने खालका पनि राखिएका कुराहरु उल्लेख गरिएको छ ।

अर्को अध्ययन काठमाडौँ शिक्षा क्याम्पसको 'लघु अनुसन्धान परियोजना कार्यक्रम' अन्तर्गत हेमाङ्गराज अधिकारी र केदारप्रसाद शर्माले 'कक्षा तीन पूरा गरेका विद्यार्थीहरुको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन' शीर्षकमा गर्नुभएको छ । उक्त अनुसन्धानमा विद्यार्थीहरुमा शब्दभण्डार क्षमता सन्तोषजनक रहेको, पहिलो भाषाका रुपमा नेपाली सिक्ने र दोस्रो भाषाका रुपमा नेपाली सिक्नेको पनि शब्दभण्डार सन्तोषजनक नै रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

गोपीकृष्ण काफ्लेले गरेको "कक्षा एकको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरुको अध्ययन" (२०५३) पनि उल्लेखनीय रहेको छ । त्यसैगरी हिमलाल गिरीको "मेरो नेपाली किताब-चारमा शब्दभण्डारको विश्लेषण शीर्षकमा भएको अध्ययनमा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्द व्यवहारिक नभएको, कठिन शब्दहरुको बाहुल्यता रहेको देखाइएको छ ।

त्यसैगरी होमप्रसाद आचार्यले 'कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीहरुको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन' (२०५४) शीर्षकको अध्ययनमा बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरुको शब्दभण्डार क्षमता मध्यमानभन्दा माथि भएकाले शब्दभण्डार क्षमता सन्तोषजनक देखाइएको छ ।

त्यसैगरी शिवकुमार गौतमद्वारा "कक्षा-तीनको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण (२०५५) शीर्षकको शोधमा स्रोत र वर्गका आधारमा शब्दहरुको विभाजन गरिएको छ । स्रोतका आधारमा हेर्दा तद्भव शब्दहरुको प्रयोग बढी भएको र त्यसमा क्रमश : तत्सम शब्द र आगन्तुक शब्द रहेको देखाइएको छ । शब्दवर्गका आधारमा प्रयुक्त शब्दहरुमा सबभन्दा बढी नाम त्यसपछि क्रमश : क्रिया, अव्यय, सर्वनाम र अन्त्यमा सबभन्दा कम विशेषण शब्द रहेको जनाइएको छ ।

मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत शंकरप्रसाद भट्टराईले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आठौ पत्रको प्रयोजनका लागि "तरुणतपसी

नव्यकाव्यमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति र शब्दहरुको अर्थ" (२०५२) शीर्षकमा गरेको अध्ययनमा तत्सम, तद्भव र आगन्तुकमध्ये आगन्तुक र तद्भव शब्दहरुको सङ्ख्या बढी भएको र आवृत्ति पनि बढी रहेको देखाइएको छ ।

विष्णुप्रसाद आचार्यले सोही प्रयोजनका लागि गरेको 'नेपाली भाषामा शब्दहरुको आवृत्ति (२०५५)' शीर्षकको अध्ययनमा नेपाली भाषा बोलचालको लागि र दोस्रो भाषाकोरुपमा नेपाली सिक्न कति शब्दहरुको आवश्यकता पर्दछ र त्यस क्रममा कति शब्दहरु आवृत्ति हुन्छन् भनी गरिएको अनुसन्धानमा सबभन्दा बढी विभक्ति शब्दहरुको आवृत्ति भएको, त्यसपछि क्रमशः निपात, सहायक क्रिया, करण र अकरणमा करण शब्दको बढी आवृत्ति भएको, एकवचन र बहुवचनमा एकवचन शब्दहरुको आवृत्ति बढी भएको, स्त्रीलिङ्गी शब्दभन्दा पुलिङ्गी शब्दहरुको आवृत्ति बढी भएको क्रियाहरुको आवृत्ति बढी भएको र त्यसपछि सार्वनामिक शब्दहरुको आवृत्ति भएको जस्ता कुराहरु उल्लेख भएको छ ।

त्यस्तै अर्को अध्ययन तेजप्रसाद खनालले एम्. एड्. तहको नेपाली दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि "कक्षा ५ को मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति गणना" शीर्षकमा गरेको देखिन्छ । जसमा विधागत पाठहरुमा समावेश भएका शब्दहरुको गणना गरिएको छ उक्त पाठहरुमा प्रयुक्त शब्द संख्या १६५६ भएको, स्रोतको आधारमा विभाजन गर्दा तत्सम ५९० क्रमशः तद्भव र आगन्तुक शब्दहरु ८९२ र १४८ ओटा फेला परेका छन् । सबभन्दा कम अनुकरणमूल शब्दहरु २६ वटा परेका छन् ।

त्यस्तै अर्को अध्ययन सीता ज्ञवालीले एम्.एड्. नेपाली दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि "कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्तिको अध्ययन" (२०५९) शीर्षकमा गरेको देखिन्छ । यस पाठ्यपुस्तकमा जम्मा शब्द २७१९ रहेकोमा नाम वर्गका शब्दहरु १५१५ अर्थात जम्मा शब्दसङ्ख्याको ५५.७२% रहेका छन् । सर्वनाम शब्दहरु ४१ अर्थात जम्मा शब्द सङ्ख्याको १.५१% रहेका छन् । विशेषण शब्द सङ्ख्या ६१४ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको २२.५९% हुन आउँछ । क्रिया शब्द सङ्ख्या ३२० रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ११.७७% हुन आउँछ । क्रि.वि. शब्द सङ्ख्या १४१ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ५.१८% हुन आउँछ । संयोजक शब्द सङ्ख्या ३१

रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १.१४% हुन आउँछ। नामयोगी शब्द सङ्ख्या २९ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १.०७% र निपात शब्द सङ्ख्या २८ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १.०३% हुन आउँछ । आवृत्तिका क्रममा सबभन्दा बढी ९४० पटक सम्म एउटा शब्द आवृत्ति भएको छ। यसरी आवृत्तिका दृष्टिले सबभन्दा बढी ९४० पटक सम्म एउटा शब्द आवृत्ति हुनु र कतिपय शब्दहरु शुन्य आवृत्ति हुनु छनोटका दृष्टिले उपयुक्त मान्न सकिंदैन भन्ने निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ।

त्यस्तै अर्को अध्ययन निर्मल ज्ञवालीले एम्. एड्. नेपाली दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि "कक्षा सातको हाम्रो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण" शीर्षकमा गरेको पाइन्छ । यस शोधमा शब्दहरुलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया क्रियाविशेषण, संयोजक, नामयोगी र निपात वर्गमा विभाजन गरी गणना गरिएको पाइन्छ। यस पाठ्यपुस्तकमा जम्मा २३५६ शब्द सङ्ख्या रहेको छ । शब्दवर्गका दृष्टिले नाम ५८.११%, विशेषण १८.५५%, क्रिया १३.३३%, क्रिया,विशेषण ५.९% र अन्य ४.११% रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गरी स्रोतका आधारमा तत्सम शब्द ४७.५७%, तद्भव ४०.६७%, अरबी ४.२९%, फारसी ४.०७%, अङ्ग्रेजी १.९१%, नेवारी ०.०८% र अन्य १.४१% रहेको देखिन्छ।

त्यसैगरी अन्जली अधिकारीले एम्.एड्. दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि "मेरो नेपाली किताब" र "नयाँ नेपाली शृङ्खला" तथा "सजिलो नेपाली माला" मा प्रयुक्त शब्द भण्डारको अध्ययन शीर्षकमा गरेकी छन् । तीनओटै किताबमा अनावृत शब्दहरु नयाँ नेपालीमा ५५४, सजिलो नेपालीमा ५७० र मेरो नेपालीमा ४२२ रहेका छन् । विषयगत शब्दभण्डारको वितरणका दृष्टिले निजिस्रोतका विद्यालयका लागि तयार पारिएको अघिल्ला दुई पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारको वितरण विविधतायुक्त रहेको देखाइएको छ।

त्यसैगरी बालकुमारी भट्टराईले एम्. एड्. नेपाली दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि कक्षा ९ को नेपाली पाठ्यपुस्तकको "कथा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन" शीर्षकमा गरेकी छन् । उक्त अध्ययनमा नाम वर्गमा ५८.८७%, विशेषण वर्गमा २०.२८%, क्रियामा १७.२४%, क्रि.वि.मा ४.६% र

अन्य २.१% शब्द देखिएको छ । स्रोतगत दृष्टिले तत्सम ५३%, तद्भव ३४%, आगन्तुक १२% र अनुकरणमुल १% शब्दहरु रहेको देखाइएको छ ।

त्यसैगरी जुमुकुमारी पौडेलले "कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताब र सजिलो नेपाली मालामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको तुलनात्मक अध्ययन गरेकी छन् । उक्त अध्ययन हेर्दा सरकारी पाठ्यपुस्तकमा भन्दा सजिलो नेपाली मालामा झन्डै ३००० शब्द बढी रहेको औंल्याइएको छ ।

उपर्युक्त स्नातकोत्तर तहका शोधपत्रका अतिरिक्त शब्दभण्डारबारे विद्यावारिधी शोधकार्य पनि भएको पाइन्छ । डा. पारसमणि भण्डारीद्वारा गरिएको आफ्नो शोध प्रबन्ध 'प्राथमिक तह (१-३) कक्षाका विद्यार्थीहरुको आधारभूत शब्दभण्डारको निर्धारण (२०५९) मा यसबारे विशेष प्रकारको अध्ययन भएको देखिन्छ । भण्डारीले आफ्नो शोधमा त्यस तहका विद्यार्थीका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत शब्दको निर्धारणका क्रममा देशका विभिन्न क्षेत्रका विद्यालयहरुमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र प्रयोगमा रहेका पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ पाठ्यपुस्तक, बाल पाठ्यसामाग्री तथा अभ्यासपुस्तिका आदि विविध स्रोत लिई शब्द सङ्कलन गरी झण्डै पाँच हजार शब्दको सङ्कलन गरेका छन् । ती शब्दहरुलाई विभिन्न प्रयोग क्षेत्रका आधारमा वर्गीकृत गरी छुटेका क्षेत्रको शब्दको परीक्षण गरी पुनः समायोजन गरी अन्तिम सूची दिइएको छ । सो सूचिमा सो तहका लागि बत्तिस सय शब्दहरुलाई आधारभूत शब्दका रुपमा सम्बद्ध संस्थाका लागि सिफारिस गरिएको छ । यस दिशामो यो विद्यावारिधि शोध महत्वपूर्ण उपलब्धि बन्न गएको छ ।

त्यसैगरी राधा पौडेलले नेपाली दोस्रो वर्षको पाँचौ पत्रको प्रयोजनका लागि "कक्षा ४ को मेरो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्तिको गणना" (२०६४) शीर्षकमा गरेकी छन् । यस पाठ्यपुस्तकमा जम्मा शब्द १५७१ रहेकामा शब्दवर्गका दृष्टिले सबभन्दा बढी नाम शब्द ८४० छन् । यो जम्मा शब्द सङ्ख्याको ५३.४६% हुन आउँछ । त्यसैगरी दोस्रोमा विशेषण शब्द २८२ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १७.९५ % हुन आउँछ । त्यसैगरी तेस्रोमा क्रिया शब्द २२२ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १४.१३% हुन आउँछ । चौथोमा क्रि.वि. शब्द ९८ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ६.२३% हुन आउँछ । त्यसैगरी

पाँचौंमा नामयोगी शब्द ४१, छैठौंमा सर्वनाम शब्द ४०, सातौंमा निपात शब्द २९ र आठौंमा संयोजक शब्द १९ रहेकोमा जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको क्रमशः २.६०%, २.५४%, १८.४% र १.२०% हुन आउँछ । त्यसैगरी स्रोतका आधारमा जम्मा शब्दमा तद्भव शब्द ९२९, तत्सम ४९६, आगन्तुक १३७, र अनुकरणमूल शब्द ९ रहेकामा जुन शब्द सङ्ख्याको क्रमशः ५९.१३%, ३१.५७%, ८.७२% र ०.५७ % हुन आउँछ । यसरी शब्दहरुको आवृत्ति क्रम सन्तुलित रुपमा नदेखिएकाले शब्दभण्डारको चयन, छनोट र विस्तरणका दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तक उपयुक्त र वैज्ञानिक छ भन्न सकिंदैन भन्ने निष्कर्ष निकालिएको देखिन्छ ।

यसरी विभिन्न कक्षाका पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दभण्डार आवृत्तिसम्बन्धी प्रशस्त अध्ययन-अनुसन्धान भएका छन् । तर विधागत पाठमा केन्द्रित भई अध्ययन-अनुसन्धान थोरै भएको र पाठ्यक्रम-पाठ्यपुस्तकहरु परिमार्जन भएपनि शब्दहरुको आवृत्ति के-कस्तो रहेको छ ? केलाउन बाँकी नै रहेको हुनाले प्रस्तुत शोध शीर्षकमा अध्ययन हुनु आवश्यक भएको हो ।

१.६. अध्ययनको औचित्य र महत्व

भाषा शिक्षणमा शब्द भण्डारको महत्वपूर्ण स्थान छ । शब्द एक अर्थपूर्ण एकाइ हुनाले सोझै पनि अर्थ प्रदान गर्ने र वाक्य निर्माणमा वा वाक्यमा प्रयोग हुँदा पनि महत्वपूर्ण काम गर्ने भएकाले यसको औचित्य स्वतः सावित हुन्छ । यसरी शब्दले एक्लै वा वाक्यमा प्रयोग हुँदा पनि अर्थ प्रदान गर्ने भएकाले यसको प्रयोगमा सचेतता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ । सीमित वर्ण र नियमका आधारमा असीमित शब्दहरु निर्माण हुन्छन् । उद्देश्यलाई उत्तिकै महत्वपूर्ण दिन सकिदैंन र जथाभावी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहुँदैन । त्यसैले शब्दहरुको छनोट र स्तरणमा पनि भाषा पाठ्यपुस्तक जस्तो महत्वपूर्ण सामग्रीमा ज्यादै सचेतता अपनाउनुपर्ने हुन्छ । विद्यार्थीहरुको रुचि, तह, क्षमता, उमेर स्तरआदि पक्षहरुको हृदयङ्गम गरी पाठ्यक्रम निर्माता र पाठ्यपुस्तक लेखकले शब्दहरुको चयन गर्नुपर्ने भएकाले शब्दभण्डार र शब्दानुवृत्तिको अध्ययनको निकै महत्व छ ।

वाक्यमा शब्दहरुको प्रयोग गर्दा बारम्बार आवृत्ति हुनाको कारण सीमित वर्ण र नियमबाट असीमित शब्दहरु बन्ने र तिनै शब्द मात्र दैनिक व्यवहारमा

समेत शब्दहरु प्रयोग गरिने हुनाले नै हो । वाक्यमा प्रयोग गरिएका शब्दको क्रम विस्तरणका आधारमा हुने हुनाले त्यो उचित किसिमको हुनुपर्छ । यस्ता पटक-पटक दोहोरिने शब्दलाई कति मात्रामा आवृत्ति गरेमा बोध अभिव्यक्तिसम्बन्धी आधारभूत आवश्यकता पुरा हुन्छ ? आवृत्ति हुने शब्दहरुको वर्ग कुन हो ? स्रोत कुन हो ? जस्ता कुरा अध्ययन गर्नाले प्रचलनमा बढी रहेका शब्दहरुका बारेमा जानकारी मिल्ने हुँदा यस्तो अध्ययनको आफ्नै महत्व रहेको छ । त्यसबाहेक शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययनले विभिन्न प्रयोजनका लागि निर्माण हुने पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारको छनोट गर्न एउटा आधार समेत तयार हुन्छ । यसप्रकारको अध्ययनबाट पाठ्यक्रम निर्माता, पाठ्यपुस्तक लेखक र यससँग सम्बन्धित सबैलाई कुनै न कुनै रुपमा मद्दत मिल्दछ । अतः प्रस्तुत “कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययनलाई सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण ठानिएको छ ।

१.७ शोधपत्रको सीमा

प्रस्तुत शोधपत्र ”कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रवन्ध विधामा सङ्कलित विभिन्न पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्तिको अध्ययन” मा मात्र सीमित रहको छ । अर्थात पाठमा समावेश भएका बाहेक अभ्यास तथा व्याकरणहरुमा दिइएका शब्दहरुको आवृत्तिको गणना गरिएको छैन । शब्दहरुको आवृत्ति गणनामा शब्दवर्ग र स्रोत पहिचानमा प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश र वृहत नेपाली शब्दकोशलाई मूल आधार मानिएको छ ।

१.८ अध्ययन विधि

कुनैपनि शोध कार्यका लागि उपयुक्त अध्ययन विधिको आवश्यकता पर्दछ । त्यसका लागि विविध विधि अपनाउनु पर्ने हुन्छ तर त्यस्तो विधि वैज्ञानिक, सान्दर्भिक, समयसापेक्ष, विश्वसनीय, प्रामाणिक र वैध हुनु अत्यावश्यक छ । तसर्थ “कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताबको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययन” नामक यस शोधकार्यमा पनि उपयुक्त विधि अपनाउनु आवश्यक भएकाले गणना विधिलाई नै अपनाइएको छ ।

सर्वप्रथम पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त पाठहरुमा समावेश शब्दहरुलाई शब्दवर्ग र स्रोतको आधारमा तालिका बनाई शब्दहरु जुन वर्गका हुन् तिनलाई सोही वर्गमा लेखी त्यस शब्दसँग मिल्ने अथवा त्यही शब्द पुनः आवृत्ति भएमा +... गर्दै गइएको छ र अन्त्यमा कतिपटक आवृत्ति भयो त्यसलाई जोडेर राखिएको छ । शब्दहरुलाई तालिकामा राख्दा वर्णानुक्रमानुसार राखिएको छ । त्यसपछि पाठहरुमा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्दहरुलाई आ-आफ्ना शब्दवर्गअन्तर्गत एकै ठाउँमा राखी आवृत्ति भएको संख्या पनि जोडिएको छ । स्रोत छुट्याउँदा तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणमूल गरी चार प्रकारका स्रोतहरुमा छुट्याइएको छ । स्रोत छुट्याउँदा स्रोत पत्ता नलागेका कतिपय शब्दहरुलाई तद्भव भनिएको छ । स्रोत छुट्याउँदा भिन्न भाषा जस्तै अङ्ग्रेजी, फारसी, अरबीआदि भाषाबाट आएका शब्दहरुलाई आगन्तुक शब्द मानिएको छ ।

शब्दवर्ग छुट्याउँदा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात गरी आठ वर्गमा विभाजन गरी गणना गरिएको छ । विस्मयादिबोधकलाई निपात वर्गमा राखिएको छ । शब्दहरुको वर्ग र स्रोत छुट्याउँदा प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश र बृहत नेपाली शब्दकोशलाई आधार मानिएको छ । त्यसैले शब्दकोशमा जे, जसरी, जुन वर्ग र स्रोतमा राखिएको छ त्यही वर्गमा गणना गरिएको छ । शब्दहरुको गणना आवृत्तिलाई वर्गीय आधारमा निम्नानुसार विभाजन गरिएको छ :

क) नाम

नाम शब्दको गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई त्यही लेखी त्यसपछि पुनः प्रयोग हुने शब्दलाई + (जोड) गर्दै गइएको छ । त्यसपछि सम्पूर्ण सङ्ख्यालाई जोडी आवृत्ति गणना गरिएको छ । यसरी गणना गर्दा रुपायनका कारण फरक पर्ने शब्दहरुलाई एकै ठाउँमा गणना गरिएको छ । जस्तै : 'केटी' शब्दमा केटी, केटीको, केटीलाई, केटीहरु आदिलाई 'केटी' शब्दलाई मात्र आधाररुप मानी (विभक्ति प्रत्ययलाई छाडी) आवृत्ति गणना गरिएको छ । द्वित्व भएका शब्दहरुलाई त्यही शब्दमा गणना गरिएको छ । एकवचन र बहुवचनलाई एकै ठाउँमा गणना गरिनेछ । संयुक्त शब्दहरुलाई एउटै शब्द मानी गणना गरिएको छ ।

ख) सर्वनाम

सर्वनाम शब्दहरु गणना गर्दा पनि पहिले प्रयुक्त शब्दलाई त्यही लेखी पुनः प्रयोग हुने शब्दलाई + (जोड) गर्दै गइएको छ । अन्तमा सम्पूर्ण पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति सङ्ख्या निकालिएको छ । सर्वनाम शब्दहरु गणना गर्दा सर्वनाम –(ऊ, उनी, म, हामी...) आदिलाई छुट्टाछुट्टै रुपमा आवृत्ति गणना गरिएको छ । तर सर्वनाम र सार्वनामिक विशेषणको सङ्ख्या छुट्ट्याइएको छैन। सर्वनाम शब्दमा आफू, आफ्नो, आफैंलाई वा ऊ, उन, उस जस्ता शब्दलाई छुट्टाछुट्टै रुपमा गणना गरी आवृत्ति सङ्ख्या निकालिएको छ । यसरी गणना गर्दा रुपायनले फरक पार्ने शब्दहरुलाई आधार रुपमै गणना गरिएको छ । जस्तै : 'यिन' शब्दमा यिनले, यिनलाई, यिनको... आदिमा 'यिन' लाई मात्र लिई त्यसैमा आवृत्ति सङ्ख्या लेखिएको छ ।

ग) विशेषण

शब्दको आवृत्ति गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई त्यही लेखी पुन : प्रयोग हुने शब्दलाई + (जोड) गर्दै गइएको छ र अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति संख्या गणना गरी एकै ठाउमा लेखिएको छ । यसरी शब्दहरुको गणना गर्दा रुपायनले फरक पार्ने शब्दहरुलाई पनि आधार रुपमै गणना गरिएको छ । जस्तै : ठिटा, ठिटाहरु, ठिटालाई... आदिमा 'ठिटा' मात्र आधार रुप मानी आवृत्ति गणना गरिएको छ । त्यसैगरी जस्तै, जस्ता, जस्तो आदि शब्दलाई पनि एउटै रुप मानी 'जस्तै' भन्ने राखिएको छ ।

घ) क्रिया

क्रियाहरुको गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई मूल क्रिया मानी त्यसबाट निर्मित भएर रुपायन हुनेहरुलाई मूल क्रियामा नै गणना गरिएको छ । जस्तै : 'हु' धातुका हुनु, हुन्छ, होला, हा... आदिलाई हु+नु=हुनु क्रियामा नै गणना गरिएको छ । संयुक्त र मिलित क्रियामा पनि मुख्य क्रियालाई नै गणना गरिएको छ । अकरण क्रियालाई पनि मूल क्रियामा नै समावेश गरी गणना गरिनेछ । अन्त्यमा अलग अलग पाठका शब्द सङ्कलनपछि कथा र प्रबन्ध विधाका

पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुलाई पुनः एकै ठाउँमा जोडी जम्मा आवृत्ति संख्या निकालिएको छ ।

ङ) क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण शब्दहरुको आवृत्ति गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दहरुलाई त्यही शब्द लेखी पुनः प्रयोग हुने शब्दहरुलाई त्यही पहिलो शब्दमा + गर्दै गइएको छ । अन्त्यमा सम्पूर्ण पाठका शब्दहरुलाई एकै ठाउँमा राखी आवृत्ति गणना गरिएको छ । यसरी गणना गर्दा द्वित्व शब्दहरुलाई त्यही शब्द र त्यो शब्द द्वित्व नभई एक्लै प्रयुक्त भएमा त्यसैलाई मूल आधार मानी त्यसैमा अन्य शब्दहरुको आवृत्ति गणना गरिएको छ ।

च) नामयोगी

शब्दहरुको गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई त्यही शब्द लेखी पुन : प्रयोग हुने शब्दहरुलाई त्यही पहिलो शब्दमा + गर्दै गइएको छ । अन्त्यमा कथा र प्रबन्ध विधाका सम्पुर्ण पाठहरुमा हुने शब्दहरुलाई एकै ठाउँमा राखी आवृत्ति गणना गरिएको छ । यसरी गणना गर्दा 'साथ' 'साथै' लाई एउटै शब्द 'साथ' मा गणना गरिने र त्यसैगरी 'सँग' र 'सँगै' लाई एउटै 'सँग'मा गणना गरिएको छ ।

छ) संयोजक

शब्दहरुको गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई त्यही लेखी पुनः प्रयोग हुने शब्दलाई पहिलो शब्दमा + गर्दै गइएको छ र अन्त्यमा कथा र प्रबन्ध विधाका सम्पूर्ण पाठमा प्रयुक्त शब्दहरुलाई एकै ठाउँमा लेखी आवृत्ति हुने शब्दहरुको गणना गरिएको छ ।

ज) निपात

शब्दहरुको गणना गर्दा पहिले प्रयोग हुने शब्दलाई त्यही लेखी पुनः प्रयोग हुने शब्दहरुलाई + गर्दै गइएको छ र अन्त्यमा कथा र प्रबन्ध विधाका सम्पूर्ण पाठहरुका शब्दहरुलाई एकै ठाउँमा लेखी आवृत्ति भएका शब्दहरुको गणना गरिएको छ ।

यहाँ प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति गणना गर्दा एकपटक मात्र प्रयुक्त शब्दहरुको पछाडि कुनै अङ्क दिइने छैन । एकभन्दा बढी सङ्ख्यामा प्रयोग भएका शब्दहरुको पछाडि आवृत्ति क्रमअनुसार क्रमशः अङ्क दिइएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रुपरेखा

प्रस्तुत शोधलाई निम्नलिखित अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको छ :

१. अध्याय एक	परिचय
२. अध्याय दुई	सैद्धान्तिक अवधारणा
३. अध्याय तीन	कथा विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्तिको अध्ययन
४. अध्याय चार	प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरको आवृत्तिको अध्ययन
५. अध्याय पाँच	पाठ्यपुस्तकका कथा र प्रबन्ध विधाका पाठमा प्रयुक्त शब्दहरुको स्थिति
६. अध्याय छ	उपसंहार/निष्कर्ष तथा सुझाव
	सन्दर्भग्रन्थसूची
	परिशिष्ट

अध्याय दुई

सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ परिचय

संसारमा बोलिने धेरै भाषाका परिवारहरुमध्ये भारोपेली भाषा-परिवार पनि एक हो । यस भाषा-परिवारमा संस्कृत, हिन्दी, जर्मनी, अङ्ग्रेजी आदि जस्ता भाषाहरु पनि पर्दछन् । नेपाली भाषा पनि भारोपेली भाषा-परिवारमै पर्दछ । यो सम्पन्न भाषा परिवार मानिन्छ ।

नेपालमा विभिन्न भाषा परिवारका ९२ भन्दा बढी भाषाहरु बोलिन्छन् । यहाँ बोलिने प्रमुख चार भाषा परिवारहरुमा भारोपेली परिवार, भोटबर्मेली परिवार, अग्नेसियाली परिवार र द्रबिडेली परिवार । भारोपेलील भाषा परिवारअन्तर्गत नेपाली, नेवारी, मैथिली, भोजपुरी, थारु, दनुवार, माझीआदि भाषाहरु बोलिन्छन् भने भोटबर्मेलीअन्तर्गत थामी, चेपाङ, तामाङ, शेर्पा, थकाली, पहरी आदी भाषाहरु बोलिन्छन् । त्यस्तै अग्नेसियाली परिवारको भाषा नेपालको पूर्वी तराईको मोरङ र झापातिर बस्ने सतार, सन्थालले बोल्दछन् भने द्रविडेली परिवारबाट आएको झाँगड भाषा नेपालको मध्य तराईका विभिन्न जिल्लाहरुमा बोलिन्छन् ।

२०५८ सालको जनगणनाअनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्या ४८.९८ प्रतिशत जनताको मातृभाषा नेपाली भाषा नै रहेको छ । दोस्रोभाषी नेपालीहरुले पनि आफ्ना विचार र भावना आदान-प्रदान गर्न तथा सरकारी कामकाजको लागि नेपाली भाषालाई नै माध्यम भाषा बनाउने गरेको देखिन्छ । नेपाली भाषालाई नेपालको सम्पर्क भाषाको रुपमा लिइएको छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपाली भाषालाई नेपालको राष्ट्रभाषा मान्नुका साथै नेपालमा बोलिने अन्य भाषहरुलाई राष्ट्रिय भाषाको मान्यता दिएको छ (नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३) । राष्ट्रभाषा नेपाली र

यहाँ बोलिने अन्य राष्ट्रिय भाषाहरु नेपालका राष्ट्रिय सम्पति हुन् । नेपाली भाषा नेपालमा मात्र सीमित नरहेर नेपाल बाहिर पनि फैलिएको छ । नेपाली भाषाका वक्ताहरु भारतका विभिन्न शहरहरु दार्जिलिङ, सिक्किम, असाम, देहरादुन, र नागालैन्ड आदिसम्म फैलिनुका साथै भुटान, बर्मा, मलाया, हङकङ, ल्हाल्सा आदि विदेशमा समेत बोल्ने गरेको पाइन्छ ।

नेपाली भाषा, साहित्य विकासका दृष्टिले पनि निकै विकसित र सम्पन्न भइसकेको छ । नेपालमा विद्यालय, महाविद्यालय र विश्वविद्यालयस्तरमा समेत नेपाली भाषाका बारेमा पठनपाठन र अध्ययन अनुसन्धान गरिनुका साथै नेपालबाहिर सिक्किम, दार्जिलिङ, असाम, हङकङआदि ठाँउहरुमा समेत नेपाली भाषा र साहित्यको अध्ययन हुनुको साथै भारतको बनारस हिन्दू विश्वविद्यालयमा पि.एच.डि.सम्मको अध्ययनको व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

नेपाली भाषाले अन्तर्राष्ट्रिय सञ्चार माध्यमको रुप लिइसकेको कुरा भारतका विभिन्न प्रान्तका रेडियो स्टेशनका साथै बेलायतको बी.बी.सी., अमेरिकाको ‘भ्वाईस अफ अमेरिका’, चीनको रेडियो ‘बेईजिङ’ आदि प्रसारण संस्थाहरुबाट नेपाली भाषाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएबाट प्रष्टिन्छ ।

यसरी राष्ट्रभाषा नेपालीका वक्ताहरु अन्य देशका शिक्षण संस्था एवम् प्रसारण संस्थाहरुमा समेत क्रियाशील रहनाले यो भाषा दक्षिण एसियामै महत्वपूर्ण भाषा बनिसकेको तथ्यलाई नकार्न सकिंदैन ।

२.२ नेपाली भाषाको शब्दभण्डार

संसारमा बोलिने सबै भाषाका आ-आफ्नै शब्दहरु रहने हुनाले नेपाली भाषाका पनि आफ्नै शब्दहरु रहेका छन् । अर्थयुक्त शब्दहरुको समूहलाई नै भाषा भनिन्छ । शब्दविना भाषाको कल्पना समेत गर्न सकिंदैन । हरेक भाषाको सम्पति भनेकै शब्दहरु भएकाले नेपाली भाषाको सम्पति यसका शब्दहरु नै मानिन्छन् ।

भाषाको अमूल्य सम्पतिका रुपमा रहेका शब्दहरुको थुप्रोलाई 'शब्दभण्डार' का रुपमा लिइने गरिएको पाइन्छ ।

कुनैपनि भाषाको शब्दभण्डारमा जति धेरै शब्दहरु रहेका हुन्छन् त्यस भाषालाई त्यति नै धनी भाषाको रुपमा स्वीकार गरिन्छ । कुनै पनि भाषाको शब्दभण्डारमा आफ्ना भाषाका शब्दमात्रै नरही अन्य भाषाहरुबाट लिइएका शब्दहरु पनि रहेका हुन्छन् । नेपाली भाषाको शब्दभण्डारमा पनि आफ्ना मात्र शब्दहरु नभई अन्य भाषाबाट सापटी लिई पचाइ आफ्नो जस्तै बनाइएका शब्दहरु पनि प्रशस्त भेटिन्छन् । अत : जुन भाषाले अन्य भाषाबाट शब्दहरु सापटी लिई आफ्नो जस्तै बनाइ पचाएर शब्दभण्डारमा वृद्धि गराउन सक्छ त्यो नै बढी धनी हुन्छ ।

नेपाली भाषा संस्कृत भाषाबाट जन्मेको हुनाले यस भाषाको शब्दभण्डारमा संस्कृत भाषाबाट जस्ताको तस्तै आई प्रचलनमा रहेका शब्दहरुको सङ्ख्या निकै पाइन्छ । त्यसैगरी नेपाली भाषाका शब्दभण्डारमा संस्कृत भाषाका शब्दमा परिवर्तन भई चलेका शब्दहरु पनि उत्तिकै पाइन्छन् । त्यसैगरी नेपालभित्र र बाहिरका विभिन्न भाषा-परिवारका भाषाहरुबाट सापटी लिई चलेका धेरै शब्दहरु पनि उत्तिकै पाइन्छन् । यसरी हेर्दा नेपाली भाषाको शब्दभण्डारलाई स्रोतका आधारमा निम्न तीन भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ- तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द ।

२.२.१ तत्सम शब्द

संस्कृत भाषाबाट रुप नफेरिई जस्ताको तस्तै आएका शब्दलाई तत्सम भनिन्छ । 'तत्' भनेको 'त्यो' र 'सम' भनेको समान अर्थात 'उस्तै' भन्ने हो । यसको अर्थ संस्कृतमा भएको जस्तै भन्ने हो । नेपाली भाषामा संस्कृतबाट आएका समान शब्दहरु अति धेरै छन् । उदाहरणार्थ केही तत्सम शब्दहरुलाई लिन सकिन्छ । जस्तैः शिक्षक, विद्यार्थी, विद्यालय, मस्तिष्क, ललाट, पुत्र, शान्ति आदि ।

२.२.२ तद्भव शब्द

संस्कृत भाषाबाट प्राकृत हुँदै नेपालीसम्म आइपुग्दा रुप फेरिएका शब्दलाई पनि तद्भव शब्द भनिन्छ । रुप समान रहेपनि अर्थ फेरिएर आएका शब्दलाई पनि तद्भव नै मान्नु उपयुक्त हुन्छ । यहाँ 'तद्' भनेको 'त्यो' संस्कृत भाषा नै हो र 'भव' भनेको भएको/जन्मेको हो । यस्ता तद्भव शब्दका उदाहरणहरु निम्न छन् :

संस्कृत शब्द	**नेपाली तद्भव शब्द**
अग्नि	आगो
नव	नयाँ
आषाढ	असार
सन्ध्या	साँझ
अष्ठ	आठ
कार्य	काम आदि ।

यस्ता तद्भव शब्दहरु प्रशस्त पाइन्छन् ।

२.३.३ आगन्तुक शब्द

संस्कृत र प्राकृत बाहेक अन्य भाषाबाट आएका शब्दलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । यी शब्दहरुलाई पनि विदेशी भाषाबाट आएका र स्वदेशकै अन्य भाषाबाट आएका गरी २ भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ :

१) विदेशी भाषाबाट आएका आगन्तुक शब्दहरु :

अङ्ग्रेजी : कोट, टाई, स्कुल, कलेज, फोटो आदि ।

फारसी : आवाज, जवान, दरवार, निशान, लगाम आदि ।

अरबी : इनाम, नगद, वारिस, किताब, फैसला आदि ।

उर्दू : इन्साफ, अदालत, हिरासत, फाँसी आदि ।

जापानी : होन्डा, टोयोटा, जुडो, कराते आदि ।

बङ्गालीः गम्छा, बारी, मुङ्ग्रो आदि ।

पोर्तुगाली : कमीज, तमाखु, साबुन, सुन्तला आदि

२. स्वदेशी भाषाबाट आएका शब्दहरु :

लिम्बू : याक्सा, खोल्मा, तोम्बा, आदि ।

नेवारी : ज्यामी, झ्याल, ढोका, पसल आदि ।

मगर : आले, मादी, रिडी, पटुका आदि ।

गुरुङ : घुम, थुन्से, खुर्पा, घले आदि ।

तामाङ : डम्फु, च्याङ्वा आदि ।

मैथिली : पैनी, गाछी, कोरो आदि

त्यस्तै संसारमा बोलिने अन्य भाषाहरुबाट पनि नेपाली भाषामा आई चलेका शब्दहरु पनि ठाँउठाँउमा भेटिने गर्दछन् ।

यसरी शब्दवर्गका दृष्टिले तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी र पदवर्गका दृष्टिले नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रिया विशेषण, नामयोगी संयोजक र निपात/विस्मयादिवोधक गरी शब्दवर्गहरुलाई वर्गीकरण गरिएको छ ।

सारांश

विभिन्न भाषा परिवारहरुमध्ये नेपाली भाषा भारोपेली भाषा-परिवारको एक प्रमुख सदस्य हो । नेपालमा भारोपेली परिवार, भोट बर्मेली परिवार, आग्नेसियाली परिवार र द्रबिडेली परिवार गरी चार परिवारका भाषाहरु बोलिन्छन् । नेपालमा धेरै भाषाहरु भएपनि नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा र अन्य भाषा राष्ट्रिय भाषाका रुपमा रहेका छन् । कुनैपनि भाषाको शब्दभण्डारमा त्यस भाषाका आफ्ना मात्र शब्द नरही अन्य भाषाबाट पनि सापटी लिएका शब्दहरु हुन्छन् । नेपाली भाषा संस्कृत भाषाबाट जन्मेको हुनाले यसको शब्दभण्डारमा संस्कृतका शब्दहरुको सङ्ख्या धेरै भेटिन्छ ।

नेपाली भाषाको शब्दभण्डार स्रोतका दृष्टिले तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्दहरु मिलेर बनेको पाइन्छ । पदवर्गका दृष्टिले नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रिया विशेषण, नामयोगी संयोजक र निपात⁄विस्मयाधिबोधक गरी आठ वर्ग रहेका छन् । यो भाषा नेपालमा मात्र सीमित नरही नेपाल बाहिर पनि बोलिन्छ ।

अध्याय तीन

कथा विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययन

३. परिचय

यस अध्यायमा कक्षा ६ को “हाम्रो नेपाली किताब” मा सङ्कलित कथाका पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुको जानकारी दिइएको छ । यस विधामा जम्मा पाँचओटा पाठहरु रहेका छन् । यस विधामा प्रत्येक पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुलाई शब्दवर्ग-(नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, नामयोगी , संयोजक र निपात) साथै स्रोतका आधारमा (तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणमूलक) विभाजन गरी तिनीहरुको पाठअनुसार छुट्टाछुट्टै आवृत्ति गणना गरिएको छ । जसको विवरण यसप्रकार रहेको छ :

३.१ कथा विधा पाठमा प्रयुक्त शब्दहरु र तिनको आवृत्ति अध्ययन

३.१.१ पाठ २ : युक्तिसामु शक्ति टिक्दैन

प्रस्तुत लोक कथा विधाका मा खरायोजस्ता साना जनवारहरुले पनि आफ्नो युक्तिद्वारा हात्ती जस्ता वलवान जनावरहरुलाई बुद्धिमतापूर्वक पातालगङ्गा जङ्गल छोड्न लगाएको कुरा प्रस्तुत गरी “बल भन्दा बुद्धि ठुलो हुन्छ”, “युक्तिसामु शक्ति टिक्दैन” अथवा युक्तिको सामु शक्तिको केही लाग्दैन भन्ने शिक्षा दिन खोजिएको छ ।

यस कथामा लामा-छोटा गरी १२ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ५६ ओटा पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जम्मा शब्दहरु ३१३ रहेकोमा नाम ११०, सर्वनाम २२, विशेषण ५७, क्रिया ४४, क्रि.वि. ५६, नामयोगी १२, संयोजक ८ र निपात ४ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोत सहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. १ : नाम शब्द - ११०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अधिन	तत्स	अनिष्ठ	तत्स	अनुहार	तत्स	अवस्था १	तत्स
असर	आ.	आँखा	तत्स	आज्ञा	तद्	आदेश १	तद्
आपस	आ.	आरक्षण	तत्स	इनार	तद्	उत्तर	तत्स
उत्सुकता	तत्स	उद्देश्य	तत्स	उपाय ४	तत्स	एकछिन	तद्
ऐना	तद्	कर्तव्य	तत्स	कष्ट	तत्स	कुरा ६	तद्
कुवा	तद्	केन्द्र	तद्	खडेरी १	तद्	खरायो १३	तद्
खुशी	आ.	गङ्गा ७	तत्स	गजराज ७	तत्स	गुँड ३	तद्
घाम	तद्	घुमफिर	तद्	चर्तुदन्त १०	तत्स	चन्द्रदेव १२	तत्स
चन्द्रमण्डल	तत्स	चन्द्रमा २	तत्स	चस्का	तत्स	चाल	तत्स
छलफल १	तद्	छाँया	तद्	छारो	तद्	छावा १	तद्
छेउ	तद्	छेउछाउ	तद्	जङ्गल १२	तद्	जलविहार १	तत्स
जलाशय ३	तत्स	ठाउँ १	तद्	तलाउ २ ञ	तद्	तिर्खा १	तद्
थाहा १	तद्	दर्शन १	तत्स	दिन १	तत्स	दूत	तत्स
धारा	तत्स	धुलो	तद्	धैर्य	तत्स	नाम ३	तत्स
नाश	तत्स	निष्कर्ष	तत्स	परिचय	तत्स	पशुपन्छी	तत्स
पाताल ८	तत्स	पानी ४	तद्	पुर्णीमा	तद्	पोखरी	तद्
प्रकट	तत्स	प्रकाश	तत्स	प्रस्थान	तत्स	प्राण १	तत्स
बथान २	तद्	बसोबास २	तद्	बस्ती	तद्	बाटो	तद्
बिचल्ली १	तद्	बुद्धिमानी	तद्	भेला	तद्	मन	तत्स
माटो	तद्	मानिस	तद्	मात्र	तत्स	मुख्य	तत्स
मुहान	तद्	युक्ति	तत्स	रक्षा २	तत्स	रजाँइ	तद्
राजा ३	तत्स	रुप	तत्स	वन	तत्स	वन्यजन्तु	तत्स
वंश १	तत्स	वाचा १	तत्स	वातावरण	तत्स	बाधा	तत्स
विचार	तत्स	विनाश	तत्स	विश्वास	तत्स	वेला	तत्स
सर्ट	आ.	समय	तत्स	समूह १	तत्स	सम्झना	तत्स
सहमत	तत्स	साँझ	तद्	सोच	तद्	स्वाहा	तत्स
स्विकार	तद्	हरियाली	तद्	हात्ती १५	तद्	हाहाकार	तत्स
हित	तत्स						

तालिका नं. २ : सर्वनाम शब्द - २२

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अर्को २	तद्	अरु २	तद्	आफु	तद्	उनी ३	तद्
उस ४	तद्	उहाँ	तद्	ऊ १	तद्	कुनै २	तद्
के २	तद्	केही १	तद्	तिनी	तद्	तिमी ३	तद्
ती	तद्	त्यो	तद्	त्यस	तद्	त्यही	तद्
म	तद्	मैले	तद्	यस	तद्	यहाँ	तद्
हजुर	आ	हामी	तद्				

तालिका नं. ३ : विशेषण शब्द - ५७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
आफ्नो ५	तद्	एउटा	तद्	कति ४	तद्	कयौं	तद्
काना	तद्	खाने	तद्	गर्ने	तद्	गरेको	तद्
चर्को	तद्	चन्द्रवंशी १	तत्स	छाएको	तद्	जस्तै १	तद्
टनाटन	तद्	टाढा	तद्	ठानेका	तद्	ठिकै	तद्
ठुलो ५	तद्	तयार	आ.	तहसनहस	आ.	तिम्रो २	तद्
तेश्रो	तद्	त्यत्तीकै	तद्	दुवै	तद्	देखिएका	तद्
धेरै १	तद्	निकै	तद्	न्याउरो	तद्	पढाएको	तद्
परेका	तद्	पर्ने	तद्	पुरानो	तद्	पुरै	तद्
बलवान	तत्स	बाठो	तद्	बेपत्ता	आ.	भएका २	तद्
भनेको	तद्	भन्ने	तद्	मरणान्त	तत्स	यस्तै	तद्
युक्तिवाल	तत्स	यो	तद्	रमाइलो	तद्	राम्रा	तद्
लम्बकर्ण १०	तत्स	लामो १	तद्	व्याकुल	तत्स	सकेका	तद्
सबै १	तद्	साना १	तद्	सारा	तद्	सुक्ने	तद्
स्पष्ट	तत्स	स्वच्छ	तत्स	हजारौं	तद्	हाम्रो २	तद्
हुने	तद्						

तालिका नं. ४ : क्रिया शब्द - ४४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
उड्नु	तद्	खोज्नु	तद्	गर्नु ८	तद्	गराउनु	तद्
छटपटाउनु	तद्	छाड्नु	तद्	छिट्टै आउनु	तद्	जानु ३	तद्
टल्किनु	तद्	तताउनु	तद्	थाल्नु ६	तद्	थप्नु	तद्
दिनु	तद्	निकाल्नु	तद्	निस्कनु १	तद्	पर्नु ४	तद्
पाउनु	तद्	पार्नु	तद्	पिउनु	तद्	पुग्नु	तद्
पुऱ्याउनु	तद्	पोख्नु	तद्	फिर्नु	तद्	फुल्नु	तद्
बताउनु	तद्	बस्नु २	तद्	बाउनु	तद्	भइरहनु	तद्
भत्किनु	तद्	भन्नु १	तद्	मच्चीनु	तद्	मर्नु २	तद्
रमाउनु	तद्	रिसाउनु	तद्	लखेट्नु	तद्	लस्कनु	तद्
लाग्नु ३	तद्	सुक्नु	तद्	सुनाउनु	तद्	सोच्नु	तद्
सोध्नु १	तद्	हट्नु	तद्	हटाउनु	तद्	हुनु ४६	तद्

तालिका नं. ५ : क्रियाविशेषण शब्द - ५६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अघि	तद्	अतः	तत्स	अन्तै १	तद्	अलिक	तद्
असाध्यै	तत्स	अहिले १	तद्	आखिर	आ.	उत्ता	तद्
कतै	तद्	कहाँ १	तद्	कहिल्यै	तद्	कुल्चिदा	तद्
गरेर	तद्	गर्दा १	तद्	गर्न ३	तद्	चारैतिर	तद्
छर्लङ्ग	अमू.	छोडेर १	तद्	जान	तद्	ट्वाल्ल	अमू.
तुरुन्तै	तद्	त्यागेर	तद्	त्यसै २	तद्	त्याहाँ	तद्
दिउँसो	तद्	दिंदै	तद्	दिनरात	तद्	देखेर १	तद्
नाच्न	तद्	पछिपछि	तद्	पर	तद्	पसी	तद्
पहिले २	तद्	पुर्खौपुर्खा	तद्	पुगेर	तद्	पुग्न	तद्
पुर्वक	तत्स	भन्नु १	तद्	प्याकप्याकी	अमू.	फुत्त	अमू.
फेरी	तद्	बाहिर	तद्	बिताउन	तद्	बुर्र	अमू.
भएर	तद्	भनेर	तद्	भन्न	तद्	मनमनै	तद्
यहाँ	तद्	यत्रतत्र	तत्स	वरीपरी १	तत्स	सधैं	तत्स
सरासर	अमू.	साँच्चिकै १	तद्	साँझविहान १	तद्	हुँदा	तद्
हिजो	तत्						

तालिका नं. ६ : नामयोगी शब्द - १२

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनुसार	तत्स	झैं	तद्	छाडी	तद्	तर्फ १	आ.
देखि	तद्	निम्ती	तद्	भन्दा	तद्	लागि १	तद्
सँग	तद्	समक्ष	तत्स	सम्म	तद्	सहित १	तत्स

तालिका नं. ७ : संयोजक शब्द - ८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
किन्तु	तत्स	तर	तद्	नभन्दै	तद्	पनि	तद्
बरु १	तद्	भने २	तद्	मानौं	तद्	र १३	तद्

तालिका नं. ८ : निपात शब्द - ४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
तँ १	तद्	नै	तद्	पो	तद्	लौ	तद्

३.१.२ पाठ ७ ठुले र साने

प्रस्तुत कथा एउटा लोक कथा हो । यस कथामा कुनैपनि कार्य सोचविचारपूर्ण तवरले गर्नुपर्ने हुनाका साथै दाजुभाई एकआपसमा व्यक्तिगत स्वार्थमा नअल्झीई सामूहिक स्वार्थमा नरुमल्लीई मिलेर हरेक कार्यहरु गरेमा हित हुने कुराको सन्देश ठुले र साने पात्रमार्फत दिन खोजेको पाइन्छ । त्यस्तै यस कथामा कसैको उक्साहटमा नलागी आफ्नै युक्तिद्वारा समस्याको समाधान गर्नुपर्ने कुरालाई चित्राङ्कन समेत गरिएको छ ।

यस कथामा लामा-छोटा गरी १३ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ५५ ओटा पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जसमा जम्मा शब्दहरु ३०० रहेकोमा नाम ११२, सर्वनाम १६, विशेषण ६६, क्रिया ३६, क्रि.वि. ४८, नामयोगी ११, संयोजक ५ र निपात ६ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोतसहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ९ : नाम शब्द - ११२

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अंश १	तत्स	अधिकार	तत्स	अधियाँ	तद्	अन्नपात	तद्
अर्मपर्म	तद्	आङ	तद्	आपस २	आ.	आयस्था	तद्
उपाय	तत्स	एकलौटी	तद्	कन्याई	तद्	कमाई	तद्
काम ३	तत्स	किसीम	आ.	कुरा ५	तद्	खुशी	आ.
खेतबारी	तद्	खेतीपाती	तद्	गाउँ ५	तद्	गाली	तत्स
गोबर	तद्	घर	तद्	घाँस ७	तद्	चाड	तद्
चासो	तद्	चित्त	तत्स	छारो	तद्	छोरा ४	तद्
जग्गा १	तद्	जमिन १	आ.	जवाफ	आ.	जायजेथा	आ.
जिउ	तद्	जुक्ति १	तद्	ज्याला	तत्स	झिंगो	तद्
झर्कोफर्को	तद्	टाउका २	तद्	टुक्रा	तद्	ठुले ७	तद्
ढुङ्ग्रो	तद्	तराई	तद्	ताक	तद्	तिहार	तद्
थलो ३	तद्	थाहा १	तद्	दसैं	तद्	दिन १०	तत्स
दाजु ४	तद्	दुखेसो	तत्स	दुध ४	तद्	देउता	तद्
ध्यान	तत्स	नाम ३	तत्स	निर्णय	तत्स	निमेक	तद्
नुनतेल	तद्	नुहाईधुवाई	तद्	नोकर	आ.	पशु १	तत्स
पाडाबाच्छा	तद्	पाडी ६	तद्	पानी	तद्	पालन	तत्स
पुच्छर ३	तत्स	पैसा	आ.	बढ्याइँ	तद्	बन्डा १	तद्
बस्ती १	तद्	बाखापाठा	तद्	बाबु	तद्	बारी	तद्
बुढेसकाल	तद्	भाँडाकुँडा	तद्	भाई ८	तद्	भात ५	तद्
भारी	तद्	भैंसी १६	तद्	मनमुटाव	तद्	मल २	तत्स
माटो	तद्	मानिस १	तद्	माने ३	तद्	मुख १	तत्स
मुग्लान	आ.	मेलापात १	तद्	मोती ५	तद्	रिस	तद्
वस्तुभाउ	तद्	वर्ष	तत्स	विचार १	तत्स	वेला	तत्स
शरिर	तद्	संसार	तत्स	समर्थन	तत्स	समय	तत्स
समस्या १	तत्स	सल्लाह	आ.	साने ११	तद्	साहू	तद्
सिकसिको	अमू.	सुरु	तद्	सुसार	तद्	सोचाई	तद्
स्याहार २	तद्	स्वभाव	तत्स	स्वास्नी	तद्	हरेस	तत्स
हात	तद्	हिउँद	तत्स	हुरुक्क	अमू.	हेरचाह	तद्

तालिका नं. १० : सर्वनाम शब्द - १६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अर्का	तद्	अरु	तद्	आफु २	तद्	उनी ७	तद्
उस १४	तद्	ऊ ३	तद्	कसै	तद्	के १	तद्
केही ७	तद्	तिमी १	तद्	त्यो	तद्	त्यस ४	तद्
त्यही	तद्	म	तद्	यस ५	तद्	हामी	तद्

तालिका नं. ११ : विशेषण शब्द - ६६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अल्छी १	तद्	आधा १	तद्	आफ्नो ६	तद्	ईर्ष्यालु	तत्स
उठ्ने	तत्स	एउटा ४	तद्	एक २	तद्	ओभानो	तद्
कति	तद्	काट्ने १	तद्	कान्छा १	तद्	खाने	तद्
गर्ने	तद्	गरेका	तद्	गाउँले	तद्	चराउने	तद्
चिल्लो	तद्	छुट्टिने	तद्	जम्मा	तद्	जस्तै ३	तद्
जाँगरीलो	तद्	जेठा	तद्	जेठोबाठो	तद्	जार्ने	तद्
टार्ने	तद्	त्यती	तद्	तिम्रो	तद्	दुई	तद्
दुवै	तद्	धेरै	तद्	नाजवाफ	आ.	पढेलेखेका	तद्
पाएको	तद्	पालेका	तद्	पाल्ने	तद्	प्यारो	तद्
पोस्ने	तद्	फूर्तिलो	तद्	बच्ने	तद्	बढि	तद्
बाँकी	आ.	बाठो	तद्	बाट्ने	तद्	बाँड्ने	तद्
बुद्धिमानी	तत्स	बुझ्दो	तद्	भएका	तद्	भनेका	तद्
भन्ने	तद्	मञ्जुर	आ.	मताने ५	तद्	मनाउने	तद्
मर्ने १	तद्	मरेका	तद्	माउँ	तद्	मान्ने	तद्
रोज्ने ३	तद्	वास्तवीक	तद्	सबै १	तद्	सलक्क	अमू.
साना	तद्	साहिँलो	तद्	सुकिलोमुकिलो	तद्	सोध्ने	तद्
हुने ३८	तद्						

तालिका नं. १२ : क्रिया शब्द - ३६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अडीनु	तद्	उठ्नु	तद्	उडाउनु	तद्	उफ्रीनु	तद्
खानु १	तद्	खुवाउनु	तद्	गर्नु ९	तद्	छोड्नु १	तद्
जानु १	तद्	झर्नु	तद्	थाल्नु ७	तद्	दिनु ६	तद्
निकाल्नु	तद्	पखाल्नु	तद्	पछारीनु	तद्	पाउनु	तद्
पुग्नु १	तद्	बनाउनु १	तद्	बस्नु २	तद्	बाँच्नु	तद्
बाँड्नु २	तद्	बुझ्नु	तद्	बोक्नु	तद्	बोलाउनु १	तद्
भन्नु १	तद्	मर्नु	तद्	मिल्नु २	तद्	रहनु	तद्
राख्नु	तद्	रोज्नु	तद्	लाग्नु	तद्	सक्नु	तद्
सम्झनु	तद्	सोहर्नु	तद्	हाल्नु	तद्	हुनु ३७	तद्

तालिका नं. १३ : क्रियाविशेषण शब्द - ४८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अब	तद्	अलि	तद्	अलिक	तद्	अवश्य	तत्स
आएर	तद्	आखिर	आ.	उक्साउन	तद्	कहिले	तद्
कहाँ	तद्	काट्न	तद्	काटेर ३	तद्	किन्न	तद्
खान २	तद्	खोज्दा	तद्	गएर	तद्	गर्न	३
गरी	तद्	त्याँहा १	तद्	दुब्लाउँदै	तद्	दुहुन	तद्
निखनेर	तद्	निकै	तद्	पहिले	तद्	पर्दै	तद्
पुर्वक	तत्स	बताउन	तद्	बस्दा	तद्	बस्न २	तद्
बाँड्न	तद्	बितिकै	तद्	बुरुक्क	अमू.	बेचेर	तद्
बेच्न	तद्	बेलुका १	तद्	बोक्न	तद्	बोलाएर	तद्
भएकाले १	तद्	भनेर ३	तद्	भरि	तद्	मिलेर	तद्
रोज्न	तद्	लाउन	तद्	लाग्दै	तद्	विद्वान	तत्स
सधैं १	तद्	सुनेर	तद्	सोहर्न	तद्	हाल्न १	तद्

तालिका नं. १४ : नामयोगी शब्द - ११

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनुसार	तत्स	देखि	तद्	पछि ४	तद्	पट्टि ६	तद्
भन्दा	तद्	भर १	तद्	भित्र	तद्	लागी २	तद्
सँग	तद्	समेत	तत्स	सम्म २	तद्		

तालिका नं. १५ : संयोजक शब्द - ५

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
तर	तद्	नभन्दै २	तद्	पनि १६	तद्	भने १	तद्
र २२	तद्						

तालिका नं. १६ : निपात शब्द - ६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
केवल	तद्	चाहीँ	तद्	त ४	तद्	न १	तद्
नै ३	तद्	मात्र ७	तत्स				

३.१.३ पाठ १० : डुहुरे मुसा र सेतो विरालो

प्रस्तुत कथा एउटा लोक कथा हो । यस कथामा मुसाहरुले एकताद्वारा आफ्ना परम शत्रु बिरालो भगाएकाले "एकतामा ठुलो बल हुन्छ" भन्ने उक्ति चरितार्थ हुनुका साथै एकताद्वारा गरिएका हरेक कार्यहरुले अवश्य सफलता पाउने कुराको सन्देश दिइएको छ । छलकपटपूर्ण कार्यहरु सदा सर्वदा नटिकी एकदिन अवश्य त्यस्तो कार्यहरुको रहस्य प्रष्टिई विलिन हुनुपर्ने कुरालाई प्रस्तुत कथामा देखाउन खोजिएको पाइन्छ ।

यस कथामा लामा-छोटा गरी २३ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ७८ ओटा पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जम्मा शब्दहरु ३९८ रहेकामा नाम १०९, सर्वनाम १८, विशेषण ८२, क्रिया ५४, कि.वि. ११३, नामयोगी ११, संयोजक ४ र निपात ७ रहेका छन् । तल तिनको आवृत्ति र स्रोत सहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १७ : नाम शब्द - १०९

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अखण्डता	तत्स	आँखा ४	तद्	आँशु	तद्	आदेश	तत्स
एकछिन	तद्	एकता	तत्स	ओझेल	तद्	कलम	तद्
कपडा ८	तद्	काँध १	तद्	कान २	तद्	काम	तत्स
कार्यालय२	तत्स	किरिया	आ.	कुना	तद्	कुरा ६	तद्
कुलेलाम	तद्	कोठा ३	तद्	खैलावैला	तद्	गलैंचा	आ.
गीत	तत्स	गुँद १	तद्	घण्टी १	तत्स	चश्मा	आ.
चाँचाँ	अमू.	चाल १	तत्स	चिँचिँ	अमू.	छाता	तद्
छाती	तद्	छेउ	तद्	जनता	तद्	जना	तद्
जफत	आ.	जिउ १	तद्	जुक्ति ३	तद्	जोस १	आ.
टिनटिन १	अमू.	टेबल	आ.	ठाँउ	तद्	डर	तद्
डुहुराडुहुरी	तद्	ढाँचा	तद्	ढुङ्गा	तद्	ढोका १	तद्
थपडी	तद्	थलो	तद्	दल	तत्स	दराज	आ.
दाउ	तद्	दिन	तत्स	धागो	तद्	धारेहात	तद्
नाचगान	तद्	नानी	तद्	नारा १	आ.	पत्याई	तद्
पत्यार	तद्	पसिनापसिना १	तद्	पर्खाल ७	तद्	पाजी	तद्
पारा	तद्	पाले	तद्	पालेघर	तद्	पुच्छर	तद्
पेन्सिल	आ.	प्रयोग	तत्स	प्वाल १	तद्	फुर्ति	तद्
बखत	तद्	बचोट	तद्	बन्द	तद्	बल १	तद्
बिजुलीपंखा	तद्	बाटा २	तद्	विदा	तद्	बिरालो३७	तद्
बेर	तद्	बेला	तद्	बोतल	आ.	भनाई १	तद्

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
भित्ता	तद्	भित्तेघडी	तद्	मजा	तद्	मुसा ५५	तद्
मौका १	तत्स	रहस्य	तत्स	रक्षक	तद्	राल	तद्
लाम ४	आ.	लावालस्कर	तद्	लौरो	तद्	वचन	तत्स
विद्यालय	तत्स	वैरी	तत्स	समय	तत्स	सतेसते	अमू.
सत्य	तत्स	साउती	तद्	साङ्ला	आ.	सान्त्वना	तत्स
सुर	तत्स	सेना	आ.	सोफा	आ.	हतपत	तद्
हतियार	तद्	हबिगत	तद्	हर्क	तद्	हात ४	तद्
हुल १	आ.						

तालिका नं. १८ : सर्वनाम शब्द - १८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अर्का	तद्	आफू २	तद्	उनी	तद्	ऊ २	तद्
कुनै २	तद्	के	तद्	त २	तद्	तिन	तद्
तिनी ३	तद्	तिमी	तद्	ती	तद्	त्यस २३	तद्
त्यही २	तद्	त्यो ९	तद्	म २	तद्	मैंले	तद्
यस १	तद्	हामी ५	तद्				

तालिका नं. १९ : विशेषण शब्द - ८२

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अलि १	तद्	आइलाग्ने	तद्	आएको	तद्	आतिएको	तद्
आफ्नो ४	तद्	उत्तानो	तद्	एउटा	तद्	एक	तद्
कर्के	तद्	काँचै	तद्	कालो २१	तद्	केही १	तद्
खन्ने	तद्	खराब	तद्	खाने १	तद्	खिसीक्क	अमू.
गरेको	तद्	गर्ने	तद्	चर्को	तद्	छोटो	तद्
जति	तद्	जस्ता	तद्	जाइलाग्ने	तद्	जुझारु	तद्
जोसीलो	तद्	झुत्रो	तद्	ठाडाठाडा	तद्	ठाडो	तद्
ठिक २	तद्	ठुलो २	तद्	ठोक्कीएको	तद्	डाकेको	तद्
डुहुरे	तद्	तन्नेरी ६	तद्	तीन	तद्	त्यस्तो	तद्
थालेको	तद्	दयनिय	तद्	दलेका	तद्	दुई	तद्
दुवै १	तद्	धपाउने	तद्	नरम	तद्	पटक	तद्
पछिल्लो	तद्	पल्केको	तद्	पल्लो	तद्	पाँच	तद्
प्यारा	तद्	फालेको	तद्	बनाएको	तद्	बसेका	तद्
बाक्लो	तद्	बाठो	तद्	बूढो ५	तद्	भएका १	तद्
भक्षक	तत्स	भन्ने	तद्	भागेको	तद्	मत्थर	तद्
मानिमानि	तद्	मापाको	तद्	मिल्काएको	तद्	मुख्य	तद्
मोटो	तद्	रमाइलो	तद्	रहेको १	तद्	लागेका	तद्
लुकेको	तद्	शान्त २	तत्स	शितल	तत्स	सबै ६	तद्
समातेको	तद्	साइँदुवा	तद्	सिकुटे २	तद्	सुसज्जीत	तद्
सात्तो १२	तद्	हानिएको	तद्	हाम्रो	तद्	हिँडेको	तद्
हुने	तद						

तालिका नं. २० : क्रिया शब्द - ५४

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
आइपुग्नु	तद्	आउनु	तद्	उठ्नु	तद्	उभिनु	तद्
खानु १	तद्	खुल्नु	तद्	खेद्नु	तद्	गर्नु	तद्
छर्कीनु	तद्	छाड्नु	तद्	जमजमाउनु	तद्	जाइलाग्नु	तद्
जानु	तद्	झार्नु	तद्	झिक्नु	तद्	टाँसीनु	तद्
टाल्नु	तद्	ठोकीनु १	तद्	ढाक्नु	तद्	थच्चिनु	तद्
थाल्नु २	तद्	थुन्नु	तद्	दुगुर्नु	तद्	दिनु	तद्
देख्नु २	तद्	धम्क्याउनु	तद्	धपाउनु	तद्	निकाल्नु	तद्
निल्नु	तद्	निस्कनु	तद्	पछारिनु	तद्	पर्नु	तद्
पाउनु	तद्	पुग्नु २	तद्	फर्कीनु १	तद्	फाल्नु	तद्
बजाउनु १	तद्	बस्नु ४	तद्	बुझ्नु	तद्	भन्नु ७	तद्
भाग्नु २	तद्	लगाउनु	तद्	लटपटिनु	तद्	लाग्नु ४	तद्
लुकाउनु	तद्	राख्नु	तद्	सक्नु	तद्	सुन्नु	तद्
समात्नु १	तद्	सम्झनु	तद्	छुटाउनु	तद्	हाँस्नु १	तद्
हुनु २४	तद्	हेर्नु	तद्				

तालिका नं. २१ : क्रियाविशेषण शब्द - ११३

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अघि १	तद्	असाध्यै	तद्	आउँदै	तद्	आत्तिएर	तद्
उचालेर	तद्	उठेर	तद्	उडाउन	तद्	उनिई	तद्
उफ्रदै १	तद्	उफ्रन	तद्	उफ्रिन	तद्	उफ्रेर	तद्
एकदमै १	तद्	एकदिन	तद्	एक्कासी	तद्	ओढेर	तद्
कसरी	तद्	कराउँदै १	तद्	काम्न	तद्	खलखली	अमू.
खाएर	तद्	खोक्दै	तद्	गरी १	तद्	गर्न १	तद्
गर्दै १	तद्	गलल्लगलल्ल	अमू.	घमलङ्ग	अमू.	चुहाएर	तद्
च्याप्प	अमू.	छिरेर	तद्	छोपीएकाले	तद्	छोपेर १	तद्
जता	तद्	जोडेर	तद्	जोसीदै.	तद्	झसङ्ग	अमू.
झिकेर	तद्	झिमीक्क	अमू.	टम्मै	तद्	टिनिन्न	अमू.
टेकेर	तद्	तरक्क	तद्	त्यतै	तद्	त्यसरी	तद्
त्यसैले	तद्	त्याँहा	तद्	थुरथुर	अमू.	देखेर	तद्
धपाउन	तद्	नजिक १	आ.	नाच्न	तद्	निस्कीएर	तद्
पक्के	तद्	पचपची	अमू.	पछाडी १	तद्	पछि ३	तद्
पत्यार	तद्	पर	तद्	पहिले	तद्	पक्रिन	तद्
पर्खेर	तद्	पर्दै	तद्	पर्न	तद्	पाउँदै	तद्
पारेर	तद्	पार्न	तद्	पार्दै	तद्	पुगेर २	तद्
फर्केर	तद्	फुत्तफुत्त	अमू.	फुराउन	तद्	फेरी १	तद्
बजे	तद्	बनेर	तद्	बल्डयाङ्ङ	अमू.	बल्लतल्ल	अमू.
बाहिर	तद्	बुद्रुकबुद्रुक	अमू.	भएर	तद्	भनेर	तद्
मारेर	तद्	मुर्मुरिदै	तद्	मुसुक्क	अमू.	यसरी	तद्
यसै	तद्	यहाँ १	तद्	संयोगवश	तद्	समाउन	तद्
सामु	तद्	रन्थनिदै	तद्	रमाएर	तद्	रहेर	तद्
रोजै	तद्	लगाउँदै	तद्	लागेर	तद्	लिई १	तद्
लिपिस्सै	अमू.	लुसुक्क	अमू.	सामुन्ने	तद्	सुटुक्क	अमू.
सुनेर	तद्	हच्किदैं	तद्	हतारिएर	तद्	हतपत	तद्
हल्लाउन	तद्	हुँदा ३	तद्	वरीपरी	तद्	विस्तारै	तद्

तालिका नं. २२ : नामयोगी शब्द - ११

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
तर्फ	आ.	तिरै ७	तद्	पटक १	तद्	बारे	तद्
भन्दा १त्र	तद्	भरि १	तद्	भित्रत्र	तद्	मध्य	तद्
माथि २	तद्	सम्म	तद्	साथ	तद्		

तालिका नं. २३ : संयोजक शब्द - ४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
न	तद्	पनि ७	तद्	भने	तद्	र १४	तद्

तालिका नं. २४ : निपात शब्द - ७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
उः	तद्	खै	तद्	खुच्चिङ्	तद्	चाहिँ	तद्
न	तद्	नै	तद्	ह	तद्		

३.१.४ पाठ १३ : युधिष्ठिरको परीक्षा

प्रस्तुत पौराणिक कथा धार्मिक ग्रन्थ महाभारतमा आधारित छ । यस कथामा पाण्डवहरु सत्यवादी, धर्मात्मा र कर्तव्यपरायण थिए भने कौरवहरु घमण्डी, स्वार्थी र धूर्त्याइँ थिए । पाण्डवहरुले आफ्नै शक्ति र बाहुबलको भरमा "इन्द्रप्रस्थ" नामक राज्य कायम गरे तापनि धूर्त कौरवहरुलाई सह्य नभएकाले कपटपूर्ण तरिकाले १२ वर्ष वनवास र १ वर्ष अज्ञातवास बस्न बाध्य बनाए तापनि धैर्य र अनुशासनलाई परिपालन गर्दै बसेका थिए । यसरी यस कथामा मानिसको साथी धैर्य हो । मानिसलाई असल सङ्गतले बुद्धिमान बनाउँछ । परदेशको मित्र विद्या हो । सत्चरित्रताको पालना गर्नाले सुख प्राप्त हुन्छ । घमण्ड नगर्नाले सबैको प्यारो बन्न सकिन्छ । रिस त्यागनाले दुःख हुदैन । पृथ्वीभन्दा ठूली आमा र आकाशभन्दा ठूला पिता हुन् जस्ता उपदेशहरु दिनुका साथै व्यक्तिगत स्वार्थबाट टाढा रही आफ्नो कर्तव्य र धर्मको रक्षा गर्न दत्तचित्त भएर लाग्नुपर्ने सन्देश प्रस्तुत कथाले दिएको पाइन्छ ।

यस कथामा लामा-छोटा गरी १३ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ७२ ओटा पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जम्मा शब्दहरु ३६६ रहेकोमा नाम १६३, सर्वनाम २० , विशेषण ६८, क्रिया ४१, कि.वि. ४७, नामयोगी १५, संयोजक ८ र निपात ४ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोत सहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. २५ : नाम शब्द - १६३

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अग्नि ४	तत्स	अग्निहोत्र	तत्स	अध्ययन	तत्स	अनुरोध	तत्स
अनुशासन	तत्स	अनुहार १	तत्स	अन्तरध्यान	तत्स	अवधि	तत्स
अवस्था १	तत्स	अर्जुन ४	तत्स	अर्ति	तत्स	अर्थ	तत्स
आँसु	तत्स	आँखा १	तद्	आकाश ३	तद्	आग्रह	तत्स
आदर्श	तत्स	आपत	तत्स	आफन्त १	तद्	आवाज ३	तत्स
आश्चर्य	तत्स	आश्वासन	तत्स	आश्रम ३	तत्स	इन्द्रप्रस्थ	तत्स
उत्तर ३	तत्स	उन्नती	तत्स	उपदेश	तत्स	ऋषी	तत्स
ओठ	तत्स	कपट	तत्स	कमी	तद्	कर्तव्य	तद्
कर्तुत	आ.	कबच ३	तद्	काका	तद्	कायम	तद्
कारण	तद्	किसिम २	तद्	कुटी	तद्	कुन्ती १	तत्स
कुरा	तद्	खुशी	आ.	खेल	तद्	खोजखबर	तद्
खोजी	तद्	गुण	तद्	घमण्ड १	तद्	चक्रव्यूह	तत्स
छहारी	तद्	जङ्गल	तद्	जलाशय २	आ.	जवाफ ३	तद्
जाँगर	तद्	ठाउँ १	तद्	ढङ्ग	तद्	थाम	तद्
थाहा	तद्	दिन	तत्स	दुःख १	तत्स	दुर्योधन	तत्स
देव	तत्स	द्रोपदी १	तत्स	धर्म ५	तत्स	धुर्त्याइ	तत्स
धैर्य २	तत्स	धृतराष्ट्र	तत्स	नहकुल ६	तत्स	नाम	तत्स
नामनिशाना	तद्	निन्द्रा	तत्स	पत्नी १	तत्स	परदेश १	तद्
परिचय	तद्	परिश्रम	तत्स	पात	तद्	पातन १	तत्स
पाण्डव १२	तत्स	पाण्डु १	तत्स	पानी ७	तद्	पासो	तद्
पिता १	तत्स	पुकारा	तत्स	पुत्र ५	तत्स	प्रकार १	तत्स
प्रश्न ९	तत्स	प्राण	तत्स	पृथ्वी	तत्स	फिर्ता	तद्
फेला	तद्	बन्दोवस्त	आ.	बाल्यकाल	तत्स	बाहुवल	तत्स
बेर १	तत्स	ब्राह्मण ४	तत्स	बुद्धि	तत्स	भय	तत्स
भर	तद्	भाइ १२	तद्	भिम	तद्	भेट	तद्
मध्यान्न	तत्स	मन	तत्स	मनशाय	आ.	माता १	तत्स
माद्री २	तत्स	मानिस ६	तद्	मित्र	तत्स	मुख	तत्स
मृत्यु	तत्स	यक्ष	तत्स	युधिष्ठिर	तत्स	रक्षा २	तत्स
राजन	तत्स	राज्य	तत्स	राप	तद्	रिस	तद्
रुख २	तद्	रुप २	तत्स	रोगन	आ.	वन ७	तत्स
वस्तु	तत्स	बर्ष १	तत्स	बाणी १	तत्स	वास १	तत्स
विजय	तत्स	विद्या	तत्स	विनाश	तत्स	विलाप	तत्स
विशेषता	तत्स	विष	तत्स	विषय	तत्स	शङ्का	तत्स

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
शत्रु	तत्स	शक्ति १	तत्स	शान्ति	तत्स	शोक	तत्स
षडयन्त्र १	तत्स	सत्य २	तत्स	सफल १	तत्स	सर्त	आ.
सहदेव	तत्स	साहस	तत्स	सिप	तत्स	स्वार्थ	तत्स
सच्चरित्रता	तत्स	सद्भाव	तत्स	सम्भव	तत्स	सहानुभुति १	तत्स
साथी २	तद्	सामर्थ्य	तत्स	सिङ	तद्	सीमा	तद्
सुख २	तत्स	स्थिती	तत्स	स्वीकार	तत्स	हरिण ३	तत्स
हालत	आ.	हासिल	तत्स				

तालिका नं. २६ : सर्वनाम शब्द - २०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अर्का १	तद्	आफू १	तद्	उन ३	तद्	उनी	तद्
ऊ	तद्	कस	तद्	कुन	तद्	के ४	तद्
केही	तद्	को १	तद्	कोही १	तद्	जस	तद्
तपाईं २	तद्	तिमी ३	तद्	ति १	तद्	त्यस १	तद्
त्यो	तद्	म ५	तद्	यस ४	तद्	यी	तद्

तालिका नं. २७ : विशेषण शब्द - ६८

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
असल	आ.	असह्य	तत्स	अज्ञात १	तत्स	अदृश्य	तत्स
आँटेका	तद्	आफ्नो	तद्	एक ४	तद्	एउटा १	तद्
कुनै १	तद्	कर्ता १	तत्स	गरेका २	तद्	गर्ने	तद्
चार १	तद्	चिसो	तद्	जस्तो	तद्	ठिकठिक	तद्
ठुलो ३	तद्	तयार	आ.	तिम्रो २	तद्	थकित	तद्
दयनीय	तत्स	दिएका	तद्	धेरै	तद्	धूर्त	तत्स
धर्मात्मा १	तत्स	निर्जन	तत्स	पर्ने	तद्	परायण	तत्स
पर्याप्त	तत्स	पाँच २	तद्	प्रकट	तत्स	प्राप्त	तत्स

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
पिउने	तद्	पुगिसकेका	तद्	पुरा	तद्	पूर्ण	तत्स
बस्ने	तद्	बाँकी	आ.	बाह्र	तद्	बुद्धिमानी १	तत्स
भाषा १	तत्स	मूक	तत्स	मलिन	तत्स	मरेका	तद्
महत्वपूर्ण	तत्स	माग्ने	तद्	मिलाइएको	तद्	मौन	तत्स
मृत	तत्स	यति १	तद्	यस्तो १	तद्	राखेको	तद्
राख्ने	तद्	लिने	तद्	व्यक्त	तद्	वासी	तत्स
विशेष	तत्स	सङ्गत	तत्स	सत्यवादी	तत्स	सन्तुष्ट	तत्स
सबै ७	तत्स	सकेका	तद्	सोझो १	तद्	सोधीने	तद्
सोधेका	तद्						

तालिका नं. २८ : क्रिया शब्द - ४१

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अह्राउनु	तद्	आउनु १	तद्	आत्तिनु	तद्	उठ्नु	तद्
उभिनु	तद्	खानु	तद्	गर्नु ५	तद्	चाहनु	तद्
जानु ४	तद्	ढाल्नु	तद्	त्याग्नु	तद्	थाल्नु	तद्
दिनु ४	तद्	देखाउनु	तद्	देख्नु १	तद्	पस्नु	तद्
टाल्नु	तद्	ठोकीनु १	तद्	ढाक्नु	तद्	थच्चिनु	तद्
थाल्नु २	तद्	थुन्नु	तद्	दुगुर्नु	तद्	दिनु	तद्
देख्नु १	तद्	पस्नु	तद्	पार्नु	तद्	पिउनु	तद्

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
पुग्नु	तद्	फर्कनु	तद्	फेर्नु	तद्	बचाउनु	तद्
पाउनु	तद्	पुग्नु २	तद्	फर्कीनु १	तद्	फाल्नु	तद्
बचाउनु	तद्	बढ्नु १	तद्	बस्नु	तद्	बाँच्नु	तद्
बिउँताउनु	तद्	बिउँझनु	तद्	बिताउनु	तद्	भन्नु १	तद्
मिलाउनु	तद्	रहनु	तद्	लाग्नु ४	तद्	लिनु	तद्
लैजानु	तद्	ल्याउनु	तद्	सक्नु	तद्	सुन्नु	तद्
सोध्नु	तद्	हटाउनु	तद्	हुनु ५४	तद्		

तालिका नं. २९ : क्रियाविशेषण शब्द - ४७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अगाडि	तद्	आखिर	आ.	उनेर	तद्	कतै ३	तद्
कसरी २	तद्	कहाँलिदै	तद्	गइ	तद्	गएर	तद्
गरेर	तद्	गर्दै १	तद्	गर्न २	तद्	जऱ्याकजुरुक्क	अमू.
झलझली	तद्	टाढा	तद्	त्याँहा	तद्	दिन १	तत्स
देखेर	तद्	नजिक	आ.	नाच्न	तद्	निकै २	तद्
पछ्याउँदा	तद्	पहिले १	तद्	पिउन	तद्	पूर्वक	तत्स
फटाफट	अमू.	बचाउन	तद्	बचाई	तद्	बचाउने	तद्
बढ्दै	तद्	बन्न १	तद्	बरर्र	अमू.	बहन	तद्
भएर १	तद्	भनेर १	तद्	भाग्दै	तद्	भेट्न	तद्
यता	तद्	रच्न	तद्	रुन	तद्	लिएर	तद्
लिन १	तद्	सधैं	तद्	सुकाउन	तद्	हल्लाउँदै	तद्
हुन १	तद्						

तालिका नं. ३० : नामयोगी शब्द - १५

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनुसार	तत्स	छेउ	तद्	झैं	तद्	तर्फ	आ.
तिर	तद्	पछिजा	तद्	प्रति १	तद्	बारे	आ.
भन्दा ४	तद्	मध्ये	तद्	लागि	तद्	सँग १	तद
सम्म १	तद्	साथ	तद्	सामु	तद्		

तालिका नं. ३१ : संयोजक शब्द - ८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनि २	तद्	तथा	तद्	तर २	तद्	नत्र	तद्
पनि १३	तद्	भनि	तद्	भने ४	तद्	र २०	तद्

तालिका नं. ३२ : निपात शब्द - ४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
कि	तद्	त २	तद्	नै	तद्	मात्र १	तत्स

३.१.५ पाठ २२ : सारौँ र कमिलो

प्रस्तुत कथामा समस्या पऱ्यो भन्दैमा हरेस नखाई युक्तिपूर्वक सङ्घर्ष गर्न सक्नुपर्दछ भन्ने कुरालाई सारौंले आफूमाथि परेको समस्यालाई एउटा कामबाट समाधान नभएपछि निरन्तर जारी राखी आफूले चाहेको वस्तु प्राप्त गरेबाट प्रष्टिन्छ । त्यसैगरी राजादेखि रैतीसम्म सम्पूर्ण व्यक्तिहरु आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थबाट विमुख हुन सकेका छैनन् भन्ने कुरालाई चित्रित गरिएको छ । यस पाठमा लामा-छोटा गरी २१ अनुच्छेद र त्यस अन्तर्गत ८० ओटा पङ्तिहरु रहेका छन् । जम्मा शब्दहरु ४०६ रहेकोमा नाम १४६, सर्वनाम १९, विशेषण ७९, क्रिया ६०, कि.वि. ७०, नामयोगी १४, संयोजक ७ र निपात ११ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोतसहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका नं. ३३ : नाम शब्द - १४६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनुरोध	तत्स	अन्न	तद्	अपहेलना	तत्स	अवगाल	तद्
अवस्था	तत्स	आपतविपत	तत्स	आपस	आ.	आली ३	तद्
आहार	तत्स	ईश्वर १	तत्स	उजुरबाजुर	तद्	उद्देश्य	तत्स
उपाय १	तत्स	कमी १	तद्	कमिलो १३	तद्	कर्तव्य २	तत्स
कान्छा	तत्स	काम ३	तत्स	किरो	तद्	कुरा ११	तद्
केराउ १५	तद्	कृपा १	तत्स	खाना	तद्	खुसी	आ.
खेद ३	तद्	खेत	तत्स	खैखबर	तद्	खोजी १	तद्
खोला १	तद्	गाथा	तद्	गीत	तत्स	गुँड २	तद्
गेडा	तद्	गोठालो	तद्	घाँस ६	तद्	घाँसी १८	तद्
घोडा	तद्	चित्त	तत्स	चरा	तद्	चाप्लुसी	आ.
चारो १	तद्	चासो	तद्	चिरविर	अमू.	छाला	तद्
छाँट	तद्	जवाफ	आ.	जाहेर	आ.	जीव	तत्स
टाउको	तद्	टुङ्गो	तद्	टोपी	तद्	ढाड	तद्
दया १	तत्स	दुर्घटना	तत्स	दुनो १०	तद्	दृष्टी	तत्स
धर्म	तत्स	धन	तद्	नमस्कार १	तत्स	निर्वाह	तत्स
नुहाईधुवाई	तद्	नोकरी	तत्स	न्याय ४	तद	पखेटा	तद्
पदोन्नती	तत्स	परिश्रम	तत्स	प्रयाश	तद्	प्रसाद	तत्स
प्रहरी २	तत्स	पाप	तत्स	पार	तद्	पारा	तत्स
प्राणी	तत्स	पेट १	तद्	फलिफाप	तद्	बच्चा ४	तद्
बढाँई	तद्	बन्दोवस्ती	तद्	बह	तद्	बाटा ६	तद्
बिन्ती १	तद्	बीच १	तद्	बुद्धि १	तत्स	बेलिविस्तार	तत्स
ब्यथा १	तत्स	भएभर १	तद्	भगवान	तद्	भजन	तत्स
भनाभन	तद्	भालेपोथी	तद्	भाव	तत्स	भ्रमण	तत्स
भुँई	तद्	भेट	तद्	भोक	तद्	मद्दत २	आ.
मन ४	तद्	मनन	तत्स	मन्त्री ११	तत्स	मर्जी	आ.
मर्म	तद्	मामिला	आ.	मुका	आ.	मुख	तद्
मुठो	तद	मुस्कील	आ.	मौका	आ.	मेलो १	तद्
युक्ति	तत्स	रक्षक	तत्स	राजा १७	तत्स	रात	तत्स
रिसानी	तद्	रुख १	तद्	लालनपालन	तत्स	वचन	तत्स
विचार ७	तत्स	विवाद १	तत्स	वेला	तद्	व्यवहार	तत्स
शंका	तत्स	शरण	तत्स	शान्ती	तत्स	संकट	तत्स
समय	तत्स	सम्मान	तत्स	सम्भावना १	तत्स	सम्मान	तत्स
सरकार १	आ.	सवारी ३	आ.	सहर	आ.	सहयोग २	तद्
साथी १	तद्	सारौं ४४	तद्	सिपाही ८	आ.	सीमल	तद्
सुँड १	तद्	सुर	तत्स	सुरक्षा २	तत्स	हजम	आ.
हतार	तद्	हरेस	तत्स	हात्ती ७	तद्	हित	तद्

तालिका नं. ३४ : सर्वनाम शब्द - १९

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अरु	तद्	आफू २	तद्	उस १५	तद्	उनी ५	तद्
उही	तद्	ऊ	तद्	के ४	तद्	केही ११	तद्
कसै ४	तद्	जे	तद्	जो १	तद्	तँ	तद्
तिमी ५	तद्	त्यस २	तद्	त्यो १	तद्	म १२	तद्
यस १	तद्	हजुर	आ.	हामी	तद्		

तालिका नं. ३५ : विशेषण शब्द - ७९

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अलि	तद्	आएको	तद्	आधा	तद्	आफ्नो १३	तद्
एउटा	तद्	काटेका	तद्	खटिएका	तद्	खसेका	तद्
खिन्न १	तत्स	खाने	तद्	गरेका २	तद्	गर्ने ३	तद्
गह्रौ	तद्	गोठाले	तद्	जति	तद्	जस्तो ४	तद्
जाने	तद्	जाबो	आ.	जिल्ल	अमू.	ठट्यौले	तद्
ठिक २	तद्	तल्लिन	तत्स	त्यती २	तद्	त्यस्तै	तद्
त्यस्तो १	तद्	त्यही	तद्	तिम्रो २	तद्	थोरै २	तद्
दयावान	तत्स	दिएको	तद्	दिने	तद्	दुखी	तत्स
दुवै	तद्	देखाइएको	तद्	धेरै	तद्	नखस्ने	तद
पत्याउँदो	तद्	नरमाइलो १	तद्	नराम्रो	तत्स	नहुने	तद्
निकै २	तत्स	निन्याउरो	तद्	निस्केका	तद्	परेका	तद्
पुगेका १	तद्	बाँच्ने	तद्	रिसाएका	तद्	बेस	आ.
भएका २	तद्	भनेका २	तद्	भरीएको २	तद्	भक्षक	तद्
मख्ख	तद्	मग्न	तत्स	माप्पाको	तद्	मनपर्ने	तद्
मेरो २	तद्	यति	तद्	यस्तो १	तद्	यहि	तद्
रहरलाग्दा	तद्	राखेका	तद्	लागीसकेका	तद्	लाग्ने	तद्
सकिएको	तद्	सक्ने	तद्	सहयोगी	तत्स	साना	तद्
सामान्य २	तत्स	सारा ३	तद्	सक्ने	तद्	सुन्ने	तद्
हाम्रो	तद्	हुने १	तद्				

तालिका नं. ३६ : क्रिया शब्द - ६०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अह्राउनु	तद्	आउनु	तद्	उचाल्नु	तद्	उड्नु	तद्
काट्नु	तद्	कहनु	तद्	खानु ३	तद्	खोज्नु	तद्
गाउनु	तद्	गर्नु १२	तद्	चिताउनु	तद्	छर्नु १	तद्
जानु ३	तद्	टोकीदिनु	तद्	टेक्नु	तद्	थाल्नु २	तद्
दिनु ६	तद्	दिलाउनु १	तद्	देखाउनु	तद्	देख्नु	तद्
नुहाउनु	तद्	पग्लनु	तद्	पठाउनु	तद्	पर्नु ६	तद्
पाउनु १	तद्	पुग्नु	तद्	पु¥याउनु १	तद्	खस्नु	तद्
बगाउनु	तद्	बढाउनु	तद्	बताउनु	तद्	बस्नु	तद्
बुभ्नु	तद्	भन्नु ४	तद्	भर्नु १	तद्	भेट्नु ३	तद्
मर्नु	तद्	मानिनु	तद्	मान्नु	तद्	मिलाउनु	तद्
रहनु २	तद्	लगाउनु १	तद्	लाग्नु ६	तद्	लानु	तद्
सक्नु ४	तद्	सिलाउनु	तद्	सुन्नु २	तद्	सोच्नु	तद्
सोध्नु	तद्	हप्काउनु	तद्	हल्लाउनु	तद्	हिड्नु	तद्
हुनु ४९	तद्	हेर्नु	तद्	हेप्नु	तद्		

तालिका नं. ३७ : क्रियाविशेषण शब्द - ७०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अगाडि	तद्	अत :	आ.	अब	तद्	अलिक	तद्
आउन	तद्	आज १	तद्	एकाएक	तद्	एकदिन	तद्
कतै ३	तद्	कराउन	तद्	कसरी	तद्	कहाँ	तद्
कहिलेकाँही	तद्	काँट्दै	तद्	काँट्न	तद्	खाएर	तत्स
खोज्न	तद्	गएर	तद्	गरी १	तद्	गरेर २	तद्
गर्न १	तद्	चढेर	तद्	छटपटाउन	तद्	छोडेर	तद्

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
जसरी	तद्	झुकेर	तद्	तत्कालै	तद्	त्यसै	तद्
तुरुन्त	तद्	दिन	तद्	दिलाउन	तद्	देखी	तद्
देख्दा	तद्	नजिक	आ.	नदिन	तद्	देखेर	तद्
नाँच्न	तद्	नुहाएर ३	तद्	पर ३	तद्	पहिले	तद्
पाँउदा	तद्	पाँउन	तद्	पारेर	तद्	फर्कदा २	तद्
फेरि	तद्	बिनासित्ति	तद्	बुझाएर	तद्	बेलुका	तद्
बोकेर १	तद्	भएर	तद्	भर्खर	तद्	भुर्र	अमू.
भेटेर	तद्	मिलाउन	तद्	यता १	तद्	यहाँ	तद्
यताउती	तद्	रमाएर	तद्	रोकेर	तद्	लाग्नाले	तद्
लिएर १	तद्	सँगसँगै	तद्	सबेरै	तद्	सरासर	तद्
सुनेर	तद्	हतारिएर	तद्	हुन २	तद्	हुँदै	तद्
हेरेर	तद्						

तालिका नं. ३८ : नामयोगी शब्द - १४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अगाडि	तद्	अति	तद्	जसो	तद्	तर्फ १	आ.
तिर २	तद्	प्रति १	तद्	बिना	तत्स	भन्दा	तद्
भरी ४	तद्	माथी	तद्	लागि	तद्	सँग ६	तद
समेत	तत्स	सम्म	तद्				

तालिका नं. ३९ : संयोजक शब्द - ७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनि	तद्	तर ४	तद्	पनि १५	तद्	बरु १	तद्

भने ९	तद्	भन्ने ९	तद्	र ९	तद्		

तालिका नं. ४० : निपात शब्द - ११

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
ए १	तद्	कि २	तद्	खोइ	तद्	त ११	तद्
तै	तद्	न ८	तद्	को ४	तद्	मात्र १	तत्स
हँ २	तद्	हुँ	तद्	है	तद्		

सारांश

उपरोक्त तेस्रो अध्यायमा कथा विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको सङ्कलन, वर्गीकरण र तिनको आवृत्ति समेत प्रस्तुत गरिएको छ । कथा विधा अर्न्तगत “ युक्ति सामू शक्ति टिक्दैन”, “ठूले र साने”, “डुहुरे मुसा र सेतो बिरालो”, “युधिष्ठिरको परीक्षा” र “सारौं र कमिलो” शिर्षकका पाँच पाठहरु रहेका छन् । पाठमा प्रयोग भएका शब्दहरुको आवृत्ति गणना गर्ने क्रममा पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात/विस्मयादिवोधक) लाई स्रोत सहित छुट्टाछुट्टै तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । आवृत्ति भएका शब्दहरुलाई पछाडि(१, २, ३.......) अङ्कले सङ्केत गरिएको छ । पदवर्गका दृष्टिले सबभन्दा बढी नाम शब्दको प्रयोग भएको देखिन्छ भने क्रमशः विशेषण, क्रियाविशेषण, क्रिया, नामयोगी, संयोजक र निपातको मात्र सन्तुलित रहेको देखिन्छ । यसमा पनि स्रोतका दृष्टिले सबभन्दा बढी तद्भव शब्द र त्यसपछि क्रमशः तत्सम् आगन्तुक र अनुकरणमूलको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

अध्याय- ४

प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययन

४. परिचय

यस अध्ययनमा कक्षा ६ को “हाम्रो नेपाली किताव” मा सङ्कलित प्रवन्धका पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुको जानकारी दिइएको छ । यस विधामा जम्मा ५ ओटा पाठहरु रहेका छन । यस विद्यामा प्रत्येक पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुलाई शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रिया विशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात) र स्रोतका आधारमा (तत्सम, तदभव, आगन्तुक र अनुकरणमूल) मा विभाजन गरी तिनीहरुको पाठअनुसार छुट्टाछुट्टै आवृत्ति गणना गरिएको छ । जसको विवरण निम्नअनुसार दिइएको छ :

४.१ प्रवन्धका पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दहरुको आवृत्ति अध्ययन

४.१.१ पाठ ३ सामाजिक मेल मिलाप

प्रस्तुत प्रबन्धमा मानिसमा विद्या, बुद्धि र विवेकको खानी रहेकाले ऊ प्राणीहरुमा सबै भन्दा श्रेष्ठ मानिएको छ । समाज विविधतायुक्त रहेकाले अनेक जातजाती, धर्म, संस्कृति वर्गसम्प्रदायबीच एकआपसमा भावनात्मक एकता कायम गरी अगाडि बढ्ने र संसारलाई अगाडि बढाउने शक्ति केवल मानव-समाजसँग मात्र सीमित रहेको छ । यसर्थ मानिसले सहिष्णुता, शान्ति, सहयोग, सद्‌गुण, मानवता र स्वतन्त्राताको रक्षा गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने कुरालाई प्रस्तुत प्रवन्धले प्रष्ट्याउन खोजेको देखिन्छ ।

मानिसमा निहित असल र खराव आचरणलाई सही रुपमा छुट्याएर एकता कायम गर्नुपर्ने र मानिस सरसङ्गतले सुध्रने जात भएकाले समाजका सदस्यहरुबीच आपसी प्रेम, आदरको भावना, कर्तव्यको ख्याल र मर्यादित वानि व्यहोरो हुनु पर्ने कुरालाई प्रस्तुत प्रवन्धले प्रष्ट्याउन खोजेको छ ।

यस प्रवन्धमा जम्मा ६ अनुच्छेद र त्यसअर्न्तगत ६१ ओटा पङ्तिहरु र ३१३ शब्द रहेका छन् । जसमा नाम १२७, सर्वनाम १४, विशेषण ८७, क्रिया २४,

क्रियाविशेषण ३६, नामयोगी १०, संयोजक ७, र निपात ७ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोतसहितको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४१ : नाम शब्द - १२७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अनुमान	तत्स	अशान्ति	तत्स	आचरण	तत्त	आदर	तत्त
आन्नद	तत्त	आवश्यकता	तत्त	आश्रम	तत्त	आश्रयस्थल	तत्त
उच्छृङखलता	तत्त	उत्पादन	तत्त	उत्सुकता	तत्त	उदाहरण	तद्
उद्देश्य	तद्	उन्नति	तद्	उपद्रव	तद्	ऋषिमुनी	तद्
एकता	तत्स	कदर	तत्स	कथा	तत्स	कर्तव्य १	तत्स
कलह	तत्स	कल्पना	तत्स	कल्याण	तत्स	काम १	तद्
कायम	आ.	कारखाना	आ.	काव्य	तत्स	किसिम १	तत्स
कुरा	तद्	किया	तत्स	खानी	तद्	ख्याल	तद्
गुण ५	तत्स	गौरव	तत्स	चाहाना	तद्	चिन्तनमनन	तत्स
चुक्ली	आ.	जन्तु	तत्स	जनावर	आ.	जात १	तत्स
जाति	तत्स	जीव	तत्स	जीवन	तत्स	ज्ञान	तत्स
झगडा	तद्	डर	तद्	डाकु	तद्	तह	आ.
त्याग १	तद्	थाहा	तद्	देन	आ.	देवता	तत्स
धब्बा	आ.	धर्म	तत्स	निन्द्रा	तत्स	निर्माण	तत्स
पद्धति	तत्स	परिचय १	तत्स	परोपकार	तत्स	पशु ३	तद्
प्रकार १	तत्स	प्राणी	तत्स	प्रेम	तत्स	बानीबेहोरा	तद्
बुद्धि	तत्स	भावना ३	तत्स	भेषभुषा	तत्स	मन	तत्स
मरुभुमी	तत्स	महत्व	तत्स	महर्षि	तत्स	मात्रा	तत्स
मान १५	तद्	मानिस ३६	तद्	मारकाट	तद्	मित्रता १	तद्
मुहान	तद्	मेलमिलाप	तद्	रक्षा	तद्	रत्नकार	तद्
रामचन्द्र	तद्	राष्ट्र	तत्स	रुप ३	तत्स	लडाइ	तद्
लुच्याईफट्याइँ	तद्	वस्तु	तत्स	वर्ग	तत्स	वर्णन	तत्स

वातावरण २	तत्स	वाल्मीकी	तत्स	विकास	तत्स	विचार ५	तत्स
विधा	तत्स	विविधता १	तत्स	विवेक	तत्स	शक्ति २	तत्स
शान्ति	तत्स	शिष्य	तत्स	संयम	तत्स	संसार	तत्स
सस्कृति	तत्स	सदगुण	तत्स	सन्तान	तत्स	समझदारी	तद्
समस्या	तद्	समाज १	तत्स	सरसंगत	तत्स	सहिष्णुता	तत्स
सार	तत्स	शिप	तद्	सुग्रिव	तत्स	सुरक्षा	तत्स
स्वतन्त्रता	तत्स	सार्थ	तत्स	स्वभाव १	तत्स	स्वाबलम्वीपन	तत्स
स्थीति	तत्स	सृजना	तद्	हत्या	तद्	हिंसा	तद्
हित	तत्स	हृदय	तत्स				

तालिका नं. ४२ : सर्वनाम शब्द - १४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अरु २	तद्	अर्का	तद्	आफु २	तद्	उस १	तद्
ऊ १	तद्	कसै १	तद्	कुनै ३	तद्	त्यस ३	तद्
त्यो	तद्	यस १	तद्	यी २	तद्	यीन	तद्
सब १	तद्	हामी ३	तद्				

तालिका नं. ४३ : विशेषण शब्द - ८७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अत्यावश्यक	तत्स	अनियन्त्रित	तत्स	अनेक १	तत्स	अन्य	तत्स
असल	तत्स	आएका १	तद्	आत्मानिर्भर	तद्	आपसी २	आ.
आफ्नो ४	तद्	आवश्यक	तत्स	उपयुक्त	तत्स	एक	तद्
एक्लाएक्लै	तद्	कमजोर	आ.	कालो	तद्	खराव	आ.
खाने	तद्	खुबै	तद्	गएको	तद्	गलत	आ.
गरेका ३	तद्	छुट्याउने	तद्	जंगली	तद्	जती	तद्
जन्मने	तद्	जस्तो	तद्	ठिक	तद्	तुच्छ	तद्
त्यस्तो	तद्	दिनै	तद्	धैरै	तद्	नगर्ने	तद्
नसुहाउने	तद्	नहुदो	तद्	नहुने १	तद्	निरर्थक	तद्
निरस	तद्	पर्ने	तद्	पाउने	तद्	प्रश्स्त	तत्स
प्यारो	तत्स	वढ्ने	तद्	बढाउने	तद्	वनेका १	तद्
बेग्लै	तद्	बेठिक	तद्	भएका	तद्	भनेका	तद्
भिन्न	तद्	मचिने	तद्	मर्न ३	तद्	माहान २	तत्स
मानविय	तद्	मान्ने	तद्	मानिएको	तद्	मर्यादित	तत्स
मिलनसार	तत्स	यस्तो ३	तद्	यहि	तद्	रङ्गीचङ्गी	तत्स
रद्द	तद्	रहेका	तद्	राम्रा	तद्	लगाएका	तद्
लटपुटिने	तद्	लाएका	आ.	वनवासी	तत्स	विभिन्न	तत्स
विशेष	तत्स	श्रेष्ठ	तत्स	सकेका	तद्	सक्ने	तद्
सबै ४	तद्	सभ्य	तत्स	समान	तत्स	सम्पुर्ण	तत्स

सहि	आ.	सामाजिक ५	तत्स	सुध्रने	तद्	सुनेका	तद्
सुरक्षित	तत्स	स्वच्छन्द	तत्स				

तालिका नं. ४४ : क्रिया शब्द - २४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
कहलाउनु	तद्	खानु	तद्	गर्नु	तद्	चाहानु	तद्
जानु	तद्	तुल्याउनु	तद्	दिनु १	तद्	देख्नु १	तद्
पर्नु २	तद्	पाउनु ४	तद्	पुग्नु २	तद्	पुऱ्याउनु	तद्
बढ्नु	तद्	भन्नु	तद्	भेट्नु	तद्	भोग्नु	तद्
मानिनु १	तद्	सक्नु २	तद्	सजाउनु	तद्	सिक्नु	तद्
सिंगारनु	तद्	सुक्नु २	तद्	हुनु २८	तद्	हिड्नु	तद्

तालिका नं. ४५ : क्रिया विशेषण शब्द - ३७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अगाडी ३	तद्	अझ	तद्	आखिर	आ.	आज	तद्
उठ्न	तद्	एकै	तद्	कदापी	तत्स	कहिलेकाही	तद्
खुट्याएर	तद्	गर्दा ४	तद्	गर्नु ४	तद्	झनझन	तद्
दिन	तस्त	पटक्कै	अमू	परस्पर	तत्स	पहिलै	तद्
पार्न	तद्	बढाउन	तद्	बढेर	तद्	बनेका	तद्
बनेर	तद्	बन्न १	तद्	बस्दा	तद्	भएकाले	तद्
भनेर	तद्	भन्न	अमू	मच्याएर	तद्	मरेर	तद्
मान्दै	तद्	मान्न	तद्	मिल्दाजुल्दा	तद्	रहदै	तद्
लम्कदै	तद्	वास्तामा	तद्	स्वत	तत्स	हुन ३	तद्

तालिका नं. ४६ : नामयोगी शब्द - १०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
झैं १	तद्	तर्फ १	आ.	बारे	आ.	बाहेक	तद्
बिच ४	तद्	भन्दा १	तद्	माथि	तत्स	लागि ५	तद्
सँग २	तद्	समेत १	तत्स				

तालिका नं. ४७ : संयोजक शब्द - ६

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
तथा	तद्	तर	तद्	पनि ९	तद्	भन्ने	तद्
र २८	तद्	वा	तत्स				

तालिका नं. ४८ : निपात शब्द - ७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
केवल	तद्	चाँहि	तद्	त ३	तद्	न १	तद्
नै ७	तद्	मात्र २	तत्स	हो	तद्		

४.१.२ पाठ ८ : कृषिमल

प्रस्तुत प्रबन्धमा माटो, पानी र मल मिलेको जमिनमा बढी र नमिलेको जमिनमा कम उब्जनी हुने कुराको चर्चा गरिएको छ ।

कृषिमल प्राङ्गारिक र रसायिनिक गरी २ प्रकारका हुन्छन् । गोबरमल, कम्पोष्टमल हरियोमल र पिनामललाई प्राङ्गारिक मल भनिन्छ । यसको प्रयोग गर्नाले वोट विरुवालाई आवश्यक पर्ने सबै कुराहरु प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

रासायनिक पदार्थद्वारा तयार पारिएको मललाई रासायनिक मल भनिन्छ । यी मलहरुमा नाइट्रोजन, फोस्फोरस र पोटास उपलब्ध रहन्छ । नाइट्रोजनले वोटविरुवा हरियो रङ्को भई वाली समयमै पाकी उब्जनी बढी अनाजका गेडा पुष्ट पार्ने शक्ति प्रदान गर्दछ भने फोस्फोरसले बोट बिरुवाको जरा र डाँठ बलियो पार्नुका साथै बढ्ने प्रक्रियामा मद्दत गर्दछ । त्यसैगरी पोटासले पात पहेलो हुन र मर्न वाट जोगाउँदछ । यसरी यी मलहरुको समुचित प्रयोग गर्नाले वोटविरुवालाई आवश्यक पर्ने सम्पुर्ण कुरा प्राप्त हुन्छ तर स्वास्थ्यका दृष्टिले प्राङ्गारीकमल प्रयोग गरेर उत्पादन गरेका खाद्यवस्तु फलदायी हुने कुरालाई प्रस्तुत प्रवन्धले प्रस्ट्याउन खोजेको छ ।

यस प्रवन्धमा ११ अनुच्छेद र त्यस अर्न्तगत ६४ ओटा पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जसमा जम्मा शब्दहरु २७९ रहेकोमा नाम ११०, सर्वनाम ११, विशेषण ७९, क्रिया ३२, क्रियाविशेषण २७, नामयोगी ७, संयोजक १०, र निपात ३ रहेका छन् । तल तिनका आवृत्ति र स्रोतसहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ४९ : नामशब्द - ११०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अफ	आ.	अनाज २	आ.	अन्न	तत्त	अभाव ३	तत्त
अम्ल	तत्त	असर ४	आ.	आदि	तत्त	आलु	तद्
आवश्यकता	तत्त	उखु २	तद्	उत्पादन ४	तत्त	उब्जनी ४	तद्
उब्जा १	तद्	एकोनियम	आ.	कपास	तद्	कमि	तद्
कम्पोष्ट	आ.	काम १	तत्स	कायम	आ.	कारण	तत्स
कार्यालय	तत्स	किटाणु	तत्स	किरा	तद्	किसिम २	आ.

कुरा ६	तद्	केटाकेटी	तद्	कृषि	तत्स	खाद्य ४	तद्
खेत ४	तद्	खेतीपाती ३	तद्	खेर	तद्	गाँउ	तद्
गाई	तद्	गेडा	तद्	गोवर २	तद्	घर १	तद्
चिनी	तद्	चुन	तद्	जग्गा १	तद्	जमिन	आ.
शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
जरा १	तत्स	जानकारी १	तद्	टुप्पो	तद्	ठाँउ ३	तद्
डाँठ २	तद्	ढैचा	तद्	तरकारी ३	आ.	तेल	तद्
तोरी	तद्	तत्व ७	तत्स	थाहा १	तद्	दाना	आ.
दिन	तत्स	देश	तत्स	दृष्टी	तत्स	नाइट्रोजन ८	आ.
नियन्त्रण	तद्	पदार्थ ३	तत्स	पातपतिङ्गर ५	तद्	पिना १	तत्स
प्रकार	तत्स	प्रयोग २०	तद्	बारी ३	तद्	बालि १०	तद्
बिरुवा १४	तद्	बोट १७	तद्	भैसी	तद्	मल ३९	तद्
माटो ८	तद्	पात ३	तद्	परिक्षण	तत्स	पोटास १२	आ.
प्रकिया	तत्स	प्रक्रिया	आ.	फल ६	तद्	फस्पेट	आ.
फोस्फोरस ६	आ.	फूल ५	तद्	बदाम	आ.	बेफाइदा	आ.
भाग	तत्स	मद्दत ४	आ.	महत्व १	तद्	मात्रा २	तत्स
म्युरेट	आ.	युरिया	आ.	रंग १	तत्स	रसायन	तत्स
रुप	तत्स	रोग १	तत्स	वातावरण	तत्स	विचार	तत्स
विषय	तत्स	शक्ति	तत्स	सनाइ	तत्स	समय १	तत्स

सम्भावना	तत्स	सम्पर्क	तत्स	सल्फेट	आ.	सम्पर्क	तत्स
साग	तद्	सावधानी	तद्	सिलसिला	आ.	सुपर	आ.
सुर्ति	आ.	स्रोत	तत्स	स्टार्च	आ.	स्तर	तत्स
स्वास्थ्य	तत्स	हाँगा	तद्				

तालिका नं. ५० : सर्बनाम शब्द - ११

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
अरु	तद्	कुन	तद्	कुनै १	तद्	केही	तद्
जस	तद्	त्यस २	तद्	त्यो १	तद्	यस ७	तद्
यि १	तद्	यो २	तद्	हामी	तद्		

तालिका नं. ५१ : विशेषण शब्द - ७९

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अस्वाभाविक	तत्स	आर्थिक	तत्स	आवश्यक	तत्स	उपयोगी	तत्स
उीत्त	तद्	उपल्ध	तत्स	उर्वरा	तत्स	एकै	तद्
ओसिलो	तद्	कडा	तद्	कम	आ.	कमजोर	आ.
कस्तो	तद्	कोसे	तद्	खस्रो	अ	खास	आ.
खाद्य	तत्स	गर्ने	तद्	गराउने	तद्	गरिएको १	तद्
गरेका १	तद्	गाढा १	तद्	गुणत्मक	तद्	चाहिने	तद्
छिटो २	तद्	छुवाइएको	तद्	जति	तद्	जस्तो	तद्
जाने	तद्	ज्यादै	तद्	झर्ने	तद्	डडेको	तद्
ठुलो	तद्	ढल्ने	तद्	ढिला	तद्	तयार	आ.
तीनै	तद्	त्यति	तद्	थरी	तद्	दुई १	तद्
धेरै १	तद्	नभेटने	तद्	नामक	तत्स	निकै	तद्
मिलेको	तद्	मुख्य	तत्स	बढी १०	तद्	बढ्ने	तद्
बनाइने	तद्	बनाउने	तद्	बलियो १	तद्	बाँकी	आ.
बेस	आ.	भन्ने	तद्	पर्ने	तद्	पहेलो	तद्
पुष्ट	तत्स	प्राङ्गारिक ५	तत्स	फलदायी	तत्स	भनेको	तद्
मर्ने	तद्	रहेको	तद्	राख्ने	तद्	रासायनिक	तत्स
रुखो	तद्	लगाएको	तद्	ल्याउने	तद्	विभिन्न २	तत्स
विशेष	तत्स	विषालु	तत्स	सबै ३	तद्	सम्भब	तत्स
हरियो ४	तद्	हल्का	तद्	हुने १	तद्		आ.

तालिका नं. ५२ : क्रिया शब्द - ३२

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अड्नु	तद	अपनाउनु	तद	गराउनु	तद	गरिनु	तद
छुवाउँनु	तद	जानु	तद	दड्नु	तद	दिनु	तद
देखिनु	तद	निकाल्नु	तद	पर्नु २	तद	पहेलिनु	तद
पाक्नु	तद	पार्नु	तद	पुग्नु	तद	पुऱ्याउनु	तद
फैलाउनु	तद	बढ्नु	तद	बढाउनु	तद	बनाइदिनु	तद
बिगार्नु	तद	बुझ्नु	तद	भन्नु	तद	भिजाउनु	तद
मान्नु २	तद	रहनु	तद	राख्नु २	तद	लाग्नु	तद
लिनु	तद	सक्नु ४	तद	सप्रिनु	तद	हुनु ३३	तद

तालिका नं. ५३ : क्रियाविशेषण शब्द - २७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
किन	तद	कुहाएर	तद	गरी १	तद	गरेर १	तद
गाडेर	तद	गर्दा ३	तद	गर्न ४	तद	गर्नाले	तद
पटकपटक	तद	पहिले	तद	पाक्न	तद	पार्न	तद
बचाउन १	तद	बच्न	तद	बढाउन २	तद	बन्न	तद
भइचा	तद	भएका १	तद	भन्नाले	तद	मिलाएर	तद
राखी	तद	राख्दा	तद	राख्न	तद	सर्पान	तद
सिकुटिएर	तद्	हुँदा १	तद्				

तालिका नं. ५४ : नामयोगी शब्द - ७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
पछि १	तद	बारे	आ.	भन्दा २	तद	मध्ये	तद
लागि ६	तद	समेत	तत्स	सम्म	तद		

तालिका नं. ५५ : संयोजक शब्द - १०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
किनभने	तद	तथा	तद्	तर	तद	शसर्थ	तद
नत्र	तद	पनि १६	तद्	भने २	तद	भन्ने १	तद्
र २७	तद्	वा २	तत्स				

तालिका नं. ५६ : निपात शब्द - ३

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
चाँहि	तद	त	तद्	नै	तद		

४.१.३ पाठ १५ : वातावरणको रक्षा

प्रस्तुत प्रवन्धमा विभिन्न कारणले गर्दा वायुमण्डलमा प्रदूषण बढनाले प्रकृतिमा असन्तुलन कायम भई वातावरण प्रदूषण (भूमि, वायु, जल, र ध्वनि) फैलाउँदै गइरहेको हुनाले यस विषयमा मानिसमा चेतना जगाई प्रदूषण नियन्त्रण गर्नुका साथै विज्ञानको उन्नति र वातावरणको रक्षा गर्ने कुरामा तालमेल मिलाएर अघि वढ्न सके मानिसको उन्नत्ति र कल्याण हुने कुरालाई प्रष्ट्याउन खोजिएको छ ।

यस प्रबन्धमा ११ अनुच्छेद र त्यसअर्न्तगत ६१ पङ्क्तिहरु रहेका छन् । जसमा जम्मा ३८७ शब्दहरु रहेकोमा नाम १७७, सर्वनाम २१, विशेषण ८५, क्रिया १९, क्रियाविशेषण ५३, नाम योगी ११, संयोजक ८ र निपात ४ रहेका छन् । तल तिनको आवृत्ति र स्रोत सहतिको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५७ : नाम शब्द - १७७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत

आदत	आ.	आधार	तत्स	आनीमानी	तद्	आवाज १	आ.
आविष्कार	तत्स	अत्पादन	तत्स	उद्योग	तद्	उन्नति ३	तत्स
ऋचा	तत्स	ओजन	आ.	औषधी	तत्स	कलकारखाना ३	तत्त
कल्याण	तत्स	कान	तद्	काम १	तत्स	कारण २	तत्स
कार्बन	आ.	किट	तद्	किटाणु	तत्स	किसिम	आ.
कुरा ६	तद्	क्रम	तत्स	क्षति	तद्	क्षेत्रफल	तद्
क्यान्सर	आ.	खेत	तद्	खोलानाला १	तद्	ख्याल	आ.
गाँउ १	तद्	ग्याँस १	तत्स	घर	तद्	चलन	तत्स
चिन्ता	तत्स	जग्गा	तद्	जङगल ५	तद्	जन	तद्
जनसंख्या २	तत्स	जनावर	आ.	जन्मदिन	तत्स	जमिन १	आ.
जल	तत्स	जहाज	आ.	जिव २	तत्स	जिवधारी	तत्स
जेट	आ.	जोड	आ.	तत्व	तत्स	तनाव	तद्
तरिका	आ.	ताल	तद्	तालमेल १	तद्	थाहा	तद्
दिसा	तद्	देवस्थल	तत्स	धन	तत्स	धर्ती	तद्
धुवा	तद्	ध्वनी	तद्	नाम	तत्स	नास २	तत्स
निर्माण	तत्स	पदार्थ १	तत्स	पन्क्षी ४	तद्	परम्परा	तत्स
परिर्वतन	तत्स	पशु २	तत्स	पाइला	तद्	पानी ११	तद्
पाप	तत्स	पिपल	तद्	पुण्य	तत्स	पुर्वज	तत्स
पैरो	तत्स	पोखरी	तद्	प्रकार	तत्स	प्रकृति ४	तत्स
पृथ्वी ४	तत्स	प्रदुषण ४	तद	प्रभाव	तत्स	प्रयास	तत्स
प्रयोग	तत्स	प्राणी २	तत्स	प्वाल	तत्स	यातायात	तद
युग १	तत्स	रक्षा ३	तत्स	रहनसहन	तद	रुख १	तद
रुप	तत्स	रेल	आ.	रोग	तद	वन २	तत्स
वनस्पती	तत्स	वर	तद	बर्षा	तत्स	वातावरण १	तत्स
वायु	तत्स	वमयुमण्डल	तत्स	वास्ता	आ.	विकास ३	तत्स

विज्ञान २	तत्स	विमान	तद	विरुवा १	तद	विषय	तत्स
विषवृक्ष	तत्स	वेद	तत्स	वृक्षारोपण	तत्स	वृद्धि	तत्स
व्यवहार	तत्स	शक्ति	तत्स	शान्ति	तत्स	शुद्धता १	तत्स
श्वासप्रश्वास	तत्स	संसार १	तद	संस्कार १	तद	संस्कृति	तद
सहत	आ.	सन्तुलन १	तत्स	समय २	तत्स	समाज	तत्स
समस्या ४	तत्स	सहयोग	तत्स	साधन २	तत्स	साधारण	तत्स
सास	तद	सिर्जना	तद्	सुख	तत्स	सुन्दरता	तत्स
सुर्य	तत्स	सुरु	तद्	सुविधा	तत्स	सोचाइ	तद्
स्वीकार	तद्	हानि	तद्	हावा ५	आ.	हिंसा १	तत्स
हित	तत्स	हृदय	तद्				

तालिका नं. ५८ : सर्वनाम शब्द - २१

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अरु	तद्	आफू	तद्	उनी	तद्	उस	तद्
कसै १	तद्	कुन	तद्	कुनै	तद्	के	तद्
केही	तद्	जुन	तद्	जस	तद्	तिन १	तद्
ती १	तद्	त्यस ५	तद्	त्यही	तद्	यस ५	तद्
यिनै	तद्	यी १	तद्	यो	तद्	सब	तद्
हामी ७	तद्						

तालिका नं. ५९ : विशेषण शब्द - ८५

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
असल	आ.	अनेक	तत्स	अन्य	तद्	अयोग्य	तद्
आएका	तद्	आफ्ना	तद्	आवश्यक	तत्स	एक	तद्
औधोगीक	तत्स	कति	तद्	कम १	तद्	खराव १	आ.
खोलिएको	तद्	गएको ४	तद्	गरेका ३	तद्	गुडेका	तद्
चनाखो	तद्	चर्को १	तद्	चलाउने	तद्	चार	तद्
छुट्याउने	तद्	छेडने	तद्	जति	तद्	जस्तो	तद्
जाने	तद्	टेक्ने	तद्	ठुलो १	तद्	त्यति	तद्
त्यस्तो	तद्	थरी	तद्	थुक्ने	तद्	दुषित १	तत्स
नगर्ने ५	तद्	नराम्रो	तद्	नाशक	तत्स	निस्कने	तद्
पति	तत्स	परावैजनी	तद्	परेका ३	तद्	पाकेको	तद्
पुगेको	तद्	पुऱ्याएको	तद्	प्रदुषित	तत्स	प्रशस्त	तत्स
प्राचीन	तत्स	फैलिएका	तद्	बढाएको	तद्	बढी	तद्

बढेको ६	तद्	बढिएको	तद्	बनेका	तद्	बन्द	तद्
बाँच्ने	तद्	बाटाघाटा	तद्	बुद्धिमानी	तत्स	बेपत्ता	तत्स
भएको ६	तद्	भयावह	तत्स	मक्ख	तद्	मानसिक	तत्स
मुख्य	तत्स	यस्ता १	तद्	रासायनिक २	तत्स	राख्ने	तद्
लगाएको	तद्	लगेको	तद्	विभिन्न	तत्स	विशाल	तत्स
विषालु १	तत्स	वैज्ञानीक	तत्स	व्यवस्थित १	तद्	सकिने	तद्
सफा	आ.	सबै ७	तद्	सम्बन्धित ४	तत्स	साझा	तद्
सिकाएको	तद्	सुखा	तद्	सुन्दर	तत्स	स्वच्छ	तद्
हराभरा	आ.	हाम्रो ३	तद्	हुने १	तद्		

तालिका नं. ६० : क्रिया शब्द - २१

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
आउनु	तद्	काट्नु	तद्	खप्नु	तद्	खुम्चनु	तद्
गर्नु	तद्	जानु	तद्	त्याग्नु	तद्	दिनु	तद्
देख्नु	तद्	पर्नु ३	तद्	पाउनु २	तद्	पार्नु	तद्
बच्नु	तद्	बन्नु	तद्	बुझ्नु	तद्	लग्नु	तद्
लाग्नु	तद्	सक्नु	तद्	सुधार्नु	तद्	हान्नु	तद्
हुनु ६१							

तालिका नं. ६१ : क्रियाविशेषण- ५३

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अघि	तद्	अहिले	तद्	आज	तद्	उति	तद्

एकसाथ	तद्	कतै २	तद्	काट्न	तद्	खुब	तद्
गएर	तद्	गरेर	तद्	गर्दा ६	तद्	गर्न २	तद्
घट्दै	तद्	चर्काएर	तद्	छल्दै	तद्	छाडेर	तद्
जहाँसुकै २	तद्	जोगाउन	तद्	झनझन	अमू.	त्यसै	तद्
दिदिनै	तद्	निकै	तद्	परेर	तद्	पस्न	तद्
पहिले	तद्	पारेर	तद्	पुऱ्याउदा	तद्	खेल्न	तद्
बचाउन	तद्	बढ्न	तद्	बढ्दै	तद्	बढाउन	तद्
बढनाले	तद्	बढेर	तद्	बाच्न	तद्	बिग्रदै	तद्
भनेर	तद्	भाग्दै	तद्	भोली २	तद्	मासिदै	तद्
मिलाएर	तद्	मिसिन	तद्	यसरी	तद्	यहाँ	तद्
रोप्नाले	तद्	लगाउन	तद्	लिएर	तद्	वारिपरी	तद्
सोझै	तद्	हिजो	तद्	हुर्काउन	तद्	हुँदा	तद्
हुनाले	तद्						

तालिका नं. ६२ : नामयोगी शब्द - ११

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
खेर	तद्	झैं	तद्	तिर २	तद्	निम्ती	तद्
पछि १	तद्	भन्दा	तद्	मध्ये	तद्	लागि ३	तद्
सँग	तद्	समेत	तद्	सम्म			

तालिका नं. ६३ : संयोजक शब्द - ८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
तथा २	तद्	तर	तद्	पनि १४	तद्	भएपनि	तद्
भने	तद्	भन्ने	तद्	र ३३	तद्	वा	तत्स

तालिका नं. ६४ : निपात शब्द - ४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
त	तद्	न	तद्	नै ७	तद्	मात्र ३	तत्स

४.१.४ पाठ १७ : हिमाल

प्रस्तुत प्रवन्धमा हिमाली दृश्यको वा हिमाली प्राकृतिक सौन्दर्यको असाध्यै राम्रोसंग महिमागान गरिएको छ । हिमाल जस्तो अटल, स्वच्छ , सौम्य, शान्त र सुन्दर प्रकृतिको उचाइलाई प्राप्त गर्न मानिसहरु तल्लिन हुनुपर्ने कुरालाई प्रस्तुत प्रबन्धमा प्रष्ट पार्न खोजिएको पाइन्छ ।

यस प्रबन्धमा ९ वटा अनुच्छेद र त्यस अर्न्तगत ४८ वटा पङ्क्ति र जम्मा शब्दहरु २३६ छन् । जसमध्ये नाम ८८, सर्वनाम ९, विशेषण ६२, क्रिया २०, क्रि.वि. ३४, नामयोगी ११, संयोजक ७ र निपात ५ रहेका छन् ।

तल तिनका आवृत्ति र स्रोत सहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ६५ : नाम शब्द - ८८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अटल	आ.	अन्नपूर्ण	तत्स	आत्मविश्वास १	तत्स	ईर्ष्या	तत्स
उत्तर १	तद्	उचाई ११	तद्	एकता	तत्स	कंचनजंङघा	तत्स
कथा	तद्	कल्पना	तद्	कविता	तद्	कीर्ती	तद्
कोसिस	तद्	खुसी	आ.	खोजी	तद्	गरीमा	तत्स
गौरीशङकर	तत्स	ग्लानी	तद्	घाम १	अमू.	चासो	तद्

चिज	तद्	चित्रकृत्ति	तत्स	चौरी	तद्	छाती	तद्
जीवन	तत्स	जून	तत्स	झरी	तद्	झरना	तद्
झुल्को	तद्	तराई	तद्	ताज २	आ.	ताप	तत्स
प्रिर्ती	तद्	देश ३	तद्	दृश्य	तत्स	धर्ती	तद्
धुपी	तद्	धौलागीरी	तत्स	नाम	तत्स	नासो १	तद्
नेपाल १०	तद्	पर्यटक	तत्स	प्रकृति	तत्स	प्रवाह	तत्स
शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
पानी १	तद्	पीडा	तद्	बतास	तद्	बथान	तद्
मकालु	तद्	माछापुच्छे	आ.	मान्छे	तद्	माझ	तद्
मनास्लु	आ.	मितेरी	तद्	मुनाल	तद्	मुस्कान	तद्
या	आ.	युगयुगान्तर	तत्स	रङ	आ.	राज	तत्स
रुप १	तत्स	लक्ष्मी	तत्स	लक्ष्य	तद्	लामटाङ	तद्
लालिगुराँस	तद्	लावण्य	तत्स	वीर	तत्स	विश्व १	तद्
विश्वास	तत्स	शीत	तद्	शिर १	तत्स	संसार	तत्स
सगरमाथा ९	सगुन	सम्मान	तत्स	सल्ला	तद्	साहस	तत्स
सौन्दर्य ३	तद्	सृष्टि	तद्				

तालिका नं. ६६ : सर्वनाम शब्द - ९

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
आफू २	तद्	कुनै	तद्	के	तद्	कोही ४	तद्
तिन	तद्	त्यस	तद्	त्यो	तद्	यस ६	तद्

हामी ८	तद्						

तालिका नं. ६७ : बिशेषण शब्द - ६२

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
अग्ला १	तद्	अलगिएको	तद्	अनुपम	तत्स	अनेक १	तद्
अपार	तत्स	अमर	तत्स	आउने	तद्	अत्तिएको	तद्
आफ्नो	तद्	एउटै	तद्	एक १	तद्	एकनास	तद्
कम	तद्	कति ३	तद्	गएको ३	तद्	गरेका १	तद्
चोखो	तद्	छचल्किएको	तद्	जति	तद्	जस्तो २	तद्
जोडिएको	तद्	ठुला	तद्	तम्सने	तद्	थुप्रै	तद्
नेपाली	तद्	पहाडी	तद्	प्राप्त	तत्स	पृथक	तत्स
बढाएको	तद्	बढी	तद्	बढेको	तद्	बाँकी	आ.
भाग्दो	तद्	भित्रेको	तद्	मिठो	तद्	मिसिएर	तद्
मोह	तत्स	मोहित	तत्स	यस्तो	तद्	यही	तद्
शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
रहेका	तद्	राम्रो	तद्	लाग्दो	तद्	बिभिन्न	तद्
शान्त	तत्स	शसङखलावद्ध	तद्	सकेको	तद्	सताएको	तद्
सब १	तद्	सम्पूर्ण	तत्स	साना	तद्	सुन्दर ३	तद्
सहाएको १	तद्	सौम्य	तत्स	स्वच्छ	तत्स	हसाएको २	तद्

हासिरहेको	तद्	हाँसेको	तद्	हास्ने	तद्	हाम्रो ६	तद्
होचा	तद्						

तालिका नं. ६८ : क्रिया शब्द - २०

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अडिनु	तद्	उभिनु	तद्	गाउनु	तद्	गर्नु	तद्
चाहानु	तद्	छरिनु	तद्	झरझराउनु	तद्	ढडिनु	तद्
देखिनु	तद्	पढनु	तद्	पाउनु	तद्	पुग्नु	तद्
पोखिनु	तद्	रचनु	तद्	लाग्नु	तद्	लम्कनु	तद्
सक्नु ४	तद्	हास्नु ३	तद्	हुनु २६			

तालिका नं. ६९ : क्रियाबिशेषण शब्द - ३४

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
कतै ३	तद्	कहिलै १	तद्	खस्कँदै	तद्	खुम्चदै	तद्
गर्न	तद्	चुलीदै	तद्	छताछुल्ल	तद्	छुन	तद्
जसरी	तद्	झनझन	अमू	त्यसरी	तद्	दिनदिनै	तद्
दिनरात	तद्	देखेर	तद्	देख्न	तद्	निसास्सिँदै	तद्
पाएर	तद्	बनेर २	तद्	बन्न	तद्	बोकेर १	तद्
मिसिएर १	तद्	यसै	तद्	लाउन	तद्	लिन	तद्
साँचेर	तद्	साँचिकै	तद्	सँधै	तद्	सुम्पदै	तद्
हसाउन १	तद्	हाँस्दा १	तद्	हाँस्न	तद्	हाँसेर	तद्

हुन	तद्						

तालिका नं. ७० : नामयोगी शब्द - ११

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
झैं ४	तद्	तिर	तद्	निम्ती	तद्	पट्टि	तद्
भन्दा १	तद्	भरि	तद्	भित्र ३	तद्	मध्य	तद्
सँग ४	तद्	सँगै १	तद्	सम्म १	तद्		

तालिका नं. ७१ : संयोजक शब्द - ७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
किनभने	तद्	तब	तद्	पनि १०	तद्	बरु	तद्
र १३	तद्	मानौं	तद्				

तालिका नं. ७२ : निपात शब्द - ५

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
खै	तद्	त ९	तद्	न	तद्	पो	तद्
मात्र	तत्स						

४.१.५ पाठ १९ : गुरुशिष्यको सम्बन्ध

प्रस्तुत गुरुशिष्यको सम्बन्ध प्रबन्धमा पठनपाठन पद्धतिमा परिर्वतन आएतापनि सुमधुर सम्बन्धबारे जानकारी दिएको छ । अज्ञानरुपी अन्धकारलाई हटाएर ज्ञानको ज्योति छर्ने व्यक्ति गुरु भएकाले गुरुहुने व्यक्तिमा विशेष दक्षताको खाँचो हुनुकासाथै शिष्यमा पनि विशेष गुण हुनुपर्ने कुरालाई देखाइएको छ । गुरु सधैं प्रेरणाका स्रोत रहने हुनाले असल गुरुको असल शिष्य बन्ने प्रयत्न गरी एकआपसमा राम्रो सम्बन्ध कायम गरेर विद्याआर्जन गर्नुपर्ने र जीवनभर गुरुको आवश्यकता रहने कुरालाई यस प्रबन्धमा प्रष्ट्याउन खोजिएको छ ।

यस प्रबन्धमा जम्म ८ अनुच्छेद र त्यस अर्न्तगत ३७ पंक्तिहरु रहेका छन् । जसमा जम्मा २६३ शब्दहरु रहेकोमा नाम १०७, सर्वनाम १८, विशेषण ५८, क्रिया २१, क्रिया विशेषण ३३, नामयोगी १४, संयोजक ८ र निपात ४ रहेका छन् ।

तल तिनको आवृत्ति र स्रोत सहितको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ७३ : नाम शब्द - १०७

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अक्षर	तत्स	अध्ययन	तत्स	अध्यापन	तत्स	अनुसान	तत्स
अन्धकार १	तत्स	अभाव	तत्स	अर्जुन	तद्	आचरण १	तद्
आर्दश	तत्स	आवश्यकता	तत्स	उत्तर	तत्स	उदाहरण	तत्स
ऋषी	तत्स	कथा	तत्स	कला	तत्स	कायम	आ.
किसिम	आ.	कुटनीतिज्ञ	तत्स	कुरा ६	तद्	कौटील्य	तत्स
क्षमता २	तत्स	कृष्ण १	तत्स	खाँचो	तत्स	गुण ३	तत्स
गुरु २०	तत्स	ग्रहण २	तत्स	चरित्र	तत्स	छलफल	तद्
जिवन १	तत्स	जोड	आ.	ज्ञान १	तद्	ज्योती	तत्स
तत्त्व	तत्स	थाहा	तद्	दक्षता	तद्	धारा	तत्स
धौम्य	तत्स	नाम	तत्स	निर्देशन	तत्स	पद्धति	तत्स
परिर्वतन	तत्स	परिस्थिति	तत्स	पाठशाला	तत्स	पाण्डव	तत्स
पुराण १	तत्स	पुस्तक	तत्स	प्रकाश	तत्स	प्रदान १	तत्स
प्रमाण पत्र	तद्	प्रयत्न	तद्	प्रसङ्ग	तद	प्रेरणा	तद्
वोली	तद्	भविष्य	तत्स	भावना	तत्स	भाषा	तत्स
भीष्म २	तत्स	मजा	तद्	मन	तत्स	महसुस	तत्स
महत्त्व ४	तत्स	महर्षि	तत्स	माहाभारत २	तत्स	मानिस	तद्
मित्रता	तद्	याज्ञवल्क्य	तत्स	युग	तत्स	युधिष्ठिर १	तत्स
रचना	तत्स	राजनितिज्ञ	तत्स	राम	तत्स	रुची	तत्स
रुप	तत्स	रोग	तत्स	लडाइ	तद्	लक्ष्ण	तत्स

बनवास	तत्स	वशिष्ठ	तत्स	विचार ५	तत्स	विजय	तत्स
विद्धान	तत्स	विद्या १२	तत्स	विनय	तत्स	विषय	तत्स
वेद	तत्स	वेला	तत्स	व्यक्ति ५	तत्स	व्याधि	तत्स

तालिका नं. ७४ : सर्वनाम शब्द - १८

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
अरु	तद्	आफु	तद्	उन	तद्	कुनै २	तद्
केही	तद्	जस २	तद्	जो १	तद्	तपाँई	तद्
तिनी १	तद्	ती	तद्	त्यस	तद्	म	तद्
यस ४	तद्	यी	तद्	यो	तद्	सव	तद्
स्वयम	तत्स	हामी					

तालिका नं. ७५ : विशेषण शब्द - ५८

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
अज्ञानरुपी	तत्स	असल	आ.	अत्यावश्यक	तत्स	आधुनिक	तत्स
आर्थिक	तत्स	उत्तरदायी	तत्स	कस्ता	तद्	गरेको २	तद्
गर्ने	तद्	घतलाग्दो	तद्	चरित्रवान	तत्स	चर्चित	तत्स
छर्ने	तद्	जस्ता	तद्	ज्ञानवान	तत्स	ज्ञानी	तत्स
ठीक	तद्	ठूलाठूला	तद्	त्यती	तद्	त्यस्तो	तद्
दयावान	तत्स	दिएको	तद्	दुबै	तद्	नहट्ने	तद्
पढनेपढाउने	तद्	परेका १	तद्	पाएको	तद्	प्राचिन १	तत्स
प्राप्त २	तत्स	बने १	तद्	बेठिक	तद्	भएको १	तद्

भनेका	तद्	महत्त्वपूर्ण	तत्स	माहाज्ञानी	तत्स	मिठो	तद्
रमाईलो	तद्	रहेका	तद्	राम्रा १	तद्	विशेष	तत्स
शिष्ट	तत्स	सक्ने ८	तद्	सत्य	तत्स	सफल	तत्स
सफा	आ.	सब २	तद्	समसामयिक	तत्स	समान	तस्त
साँचो	तत्स	सुन्ने	तत्स	सुमधुर	तत्स	सुरक्षित	तत्स
स्पष्टवक्ता	तत्स						

तालिका नं. ७६ : क्रिया शब्द - २१

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
गर्नु	तद्	चल्नु	तद्	जानु	तद्	झल्किनु	तद्
थाप्नु	तद्	दिनु	तद्	देखाउनु	तद्	पढ्नु १	तद्
पाइनु १	तद्	पाउनु	तद्	पर्नु २	तद्	बटुल्नु	तद्
बन्नु	तद्	बोल्नु	तद्	भन्नु	तद्	मनपराउनु	तद्
मानिनु १	तद्	रुचाउनु	तद्	लिनु	तद्	सक्नु १	तद्
हुनु २०	तद्						

तालिका नं. ७७ : क्रिया विशेषण - ३३

शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत	शब्द	स्रोत
खरर्र	अमू	खुबै	तद्	गएर	तद्	गरेर	तद्
गर्दा १	तद्	गर्न ४	तद्	गाँसिन	तद्	छुट्याउन १	तद्
जाँदा	तद्	जान	तद्	जोगिन	तद्	डोर्‍याउन	तद्
दिन	तद्	निकै	तद्	पन्छाएर	तद्	प्रशस्तै	तत्स

फरर्र	अमू	बनाएर	तद्	बन्न	तद्	बसेर	तद्
बुझाउन	तद्	बुझ्न	तद्	माझिएर	तद्	राख्नु	तद्
सधैँ १	तद्	हटाएर	तद्	हुन	तद्	अतः	तत्स
अत्यन्त	तद्	अब	तद्	एकदिन	तत्स	एकसाथ	तद्
उत्ति १	तद्						

तालिका नं. ७८ : नामयोगी शब्द - १४

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
अनुसार १	तत्स	तर्फ २	तद.	पछि	तद्	प्रति	तत्स
बारे	आ.	भन्दा १	तद्	भर	तद्	लागि	तद्
विना	तत्स	सँग १	तद्	समेत १	तत्स	सम्म	तद्
साथै	तद्						

तालिका नं. ७९ : संयोजक शब्द - ८

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**
अनि	तद.	तर	तद.	तसर्थ	तद्	तापनि	तद.
पनि १०	तद.	भने	तद.	भन्ने १	तद्	र १३	तद्

तालिका नं. ८० : निपात शब्द - ४

शब्द	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**	**शब्द**	**स्रोत**

त	तद.	तै	तद.	नै ५	तद्	मात्र	तत्स

सारांश

उपर्युक्त चौथो अध्यायमा प्रवन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको सङ्कलन वर्गीकरण र तिनका आवृत्ति समेत प्रस्तुत गरिएको छ । प्रबन्ध विधामा 'सामाजिक मेल मिलाप', 'कृषिमल', 'वातावरणको रक्षा', 'हिमाल', 'गुरुशिष्यको सम्बन्ध' गरी जम्मा पाँचओटा पाठहरु रहेका छन् । यस विधाका पाठमा प्रयोग भएका शब्दहरुको आवृत्ति गणना गर्ने क्रममा पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण,क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात) लाई छुट्टाछुट्टै स्रोतसहित तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । आवृत्ति भएका शब्दहरुलाई पछाडि (१,२,३...........) अंकले संकेत गरिएको छ । पदवर्गका दृष्टिले सबभन्दा बढी नाम शब्दको प्रयोग भएको देखिन्छ । क्रमशः विशेषण, क्रियाविशेषण, क्रिया, सर्वनाम, नामयोगी, संयोजक र निपात रहेको पाइन्छ ।

त्यसपछि यसमा पनि स्रोतका दृष्टिले सबभन्दा बढी तद्भव शब्द र क्रमशः तत्सम, आगन्तुक र अनुकरणमूल शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

अध्याय-पाँच

पाठ्यपुस्तकका कथा र प्रबन्ध विधाका पाठमा प्रयुक्त शब्दहरुको विश्लेषण

५.१ शब्दवर्गका दृष्टिले कथा र प्रबन्ध विधाका शब्दहरुको स्थिति

यस अध्यायमा कक्षा ६ को "हाम्रो नेपाली किताब" को कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरुलाई शब्दवर्गका आधारमा वर्गीकरण गरी तिनको गणना गर्नुका साथै सरलता र जटिलताका आधारमा के-कस्ता शब्दहरु प्रयोग भएका छन् भन्नेबारे सामान्य जानकारी दिने प्रयास गरिएको छ । शब्दवर्गका दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तकका कथा र प्रवन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपातमा वर्गीकरण गरिएको छ । प्रयुक्त शब्दहरु के-कति रहेका छन् ?, कति आवृत्ति भएका छन् ? कति अनावृत छन् ? र समग्रमा कति छन् ? भन्ने कुरा तालिका नं.(८१) मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८१

क.स.	शब्दवर्ग	आवृत्ति शब्द	अनावृत्त शब्द	जम्मा शब्द सङ्ख्या	प्रतिशत
१	नाम	३३५	५३९	८७४	४५.२९%
२	सर्वनाम	३४	५	३९	२.०२%
३	विशेषण	१५७	२८८	४४५	२३.०६%
४	क्रिया	७४	१०९	१८३	९.४८%
५	क्रियाविशेषण	९७	२२४	३२१	१६.६३%
६	नामयोगी	२२	९	३१	१.६१%
७	संयोजक	१३	६	१९	०.९८%
८	निपात	९	९	१८	०.९३%
जम्मा शब्द		७४१	११८९	१९३०	१००%

तालिका नं. (८१) को आधारमा यस पाठ्यपुस्तकका कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरु जम्मा १९३० रहेकामा सबभन्दा बढी नाम शब्द ८७४ रहेका छन् । यसैगरी दोस्रोमा विशेषण शब्द ४४५, तेस्रोमा क्रियाविशेषण शब्द ३२१, चौंथोमा क्रिया शब्द १८३, पाँचौंमा सर्वनाम शब्द, छैठौंमा नामयोगी शब्द ३१, सातौंमा संयोजक शब्द १९ र आठौंमा निपात शब्द १८ ओटा रहेका छन् ।

उक्त पाठ्यपुस्तकका कथा र प्रबन्ध विधाका पाठमा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्दमध्ये आवृत्ति भएका शब्द जम्मा ७४१ र अनावृत्त शब्द ११८९ रहेको पाइयो ।

५.१.१ नाम शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त जम्मा नाम शब्द ८७४ रहेका छन् । यो जम्मा शब्द सङ्ख्याको ४५.२९% हुन आउँछ । यसमा प्रयुक्त जम्मा शब्दमध्ये आवृत्ति भएका शब्द सङ्ख्या ३३५ र नभएका ५३९ रहेका छन् । जसमा सबभन्दा बढी 'कुरा' शब्द ५८ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'सारौं' ४४ पटक, 'बिरालो' ३७ पटक, 'पानी' ३५ पटक, 'राजा' २० पटक, 'भैंसी' १६ पटक, 'केराउ' १५ पटक आवूत्ति भएका छन् । यसरी आवृत्ति कम हुँदै गएर शून्यमा झरेको छ । यसरी हेर्दा के देखिन्छ भने शब्दहरुको क्रम खासै मिलेजस्तो पाइदैन । आवृत्ति भएका शब्दहरु पनि दैनिक ब्यबहारमा प्रयोग हुने प्रचलित शब्दहरु रहेका छन् । प्रयुक्त विधाका पाठमा रहेका नाम शब्दहरुको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा दिइएको छ ।

५.१.२ सर्वनाम शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा सर्वनाम शब्द जम्मा ३९ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको २.०२% हुन आउँछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द ३४ र अनावृत शब्द ५ रहेका छन् । सबभन्दा बढी पटक 'त्यस' शब्दको ५९ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसैगरी 'उस' ३७ पटक, 'उनी' ३१ पटक, 'हामी' ३० पटक, 'केही' २९ पटक, 'म' २२ पटक, 'कुनै' १९ पटक, 'अर्को' १४ पटक हुदै क्रमश : कम भएका

छन् । सर्वनाम शब्दको आवृत्ति प्राय : मिलेकै पाइन्छ । सर्वनाम शब्दलाई परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.३ विशेषण शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा विशेषण शब्द जम्मा ४४५ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको २३.०६% हुन आउँछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द १५७ र अनावृत शब्द २८८ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'सबै' ३७ पटक, 'कालो' २२ पटक, 'आफ्नो' २० पटक, 'तिम्रो' १७ पटक, 'बढी' १२ पटक आवृत्ति हुदै क्रमश : शून्यमा झरेको छ । यसरी हेर्दा विशेषण शब्दहरुको स्थिति मिलेकै देखिछ । विशेषण शब्दहरुलाई आवृत्ति सहित परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.४ क्रिया शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा क्रिया शब्द १८३ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ९.४८% हुन आउछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द ७४ र अनावृत शब्द १०९ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'हुनु' ३९९ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसैगरी 'गर्नु' ६० पटक, 'दिनु' २४ पटक, 'सक्नु' २४ पटक, 'थाल्नु' २० पटक, 'भन्नु' १७ पटक आवृत्ति हुदै क्रमश : शून्यमा झरेको छ । यसरी हेर्दा क्रिया शब्दहरुको क्रम खासै मिलेको देखिंदैन । क्रिया शब्दहरुको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.५ क्रियाविशेषण शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा क्रियाविशेषण शब्द ३२१ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १६.६३% हुन आउँछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द ९७ शब्द र अनावृत शब्द २२४ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'गर्न' २३ पटक, कतै १५ पटक, 'त्यहाँ' १३ पटक 'हुन' १२ पटक 'अलिक' ११ पटक आवृत्ति हुँदै क्रमशः

शून्यमा झरेको छ । यसरी क्रियाविशेषण शब्द खासै धेरै पटक आवृत्ति भएको छैन । जसको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.६ नामयोगी शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा नामयोगी शब्द ३१ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको १.६१% हुन आउछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द २२ र अनावृत शब्द ९ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'लागि' ४२ पटक, 'सँग' २५ पटक, 'पछि' २१ पटक 'भन्दा' २० पटक 'तिर' १३ पटक आवृत्ति हुँदै क्रमशः शून्यमा झरेको छ । यसरी नामयोगी शब्द खासै धेरै पटक आवृत्ति भएको छैन । यसमा पनि आवृत्तिक्रम मिलेकै देखिन्छ । जसको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.७ संयोजक शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा संयोजक शब्द १९ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ०.९८% हुन आउँछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द १३ र अनावृत शब्द ६ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'र' १८६ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'पनि' १११ पटक, 'भने' २९ पटक 'तर' १२ पटक आवृत्ति भएका छन् । यसरी आवृत्ति कम हुदै क्रमशः शून्यमा झरेको छ । यसरी संयोजक शब्द हेर्दा ठिकै देखिन्छ । जसको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.१.८ निपात शब्दहरुको स्थिति

यस पुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा निपात शब्द १८ रहेका छन् जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ०.९३% हुन आउँछ । यसमा आवृत्ति भएका शब्द ९र अनावृत शब्द ९ रहेका छन् । यहाँ सबभन्दा बढी 'त' शब्द २५ पटक आवृत्ति भएको छ । त्यसपछि 'मात्र' २१ पटक, 'नै' १९ पटक 'न' १५ पटक आवृत्ति भएका छन् । यसरी

आवृत्ति कम हुँदै क्रमशः शून्यमा झरेको छ । यसरी निपात शब्दहरुको आवृत्तिक्रम उपयुक्त देखिन्छ । तिनीहरुको आवृत्ति सहितको विवरण परिशिष्टमा देखाइएको छ ।

५.२ स्रोतका दृष्टिले प्रयुक्त विधाको समग्र शब्दहरुको स्थिति

यहाँ ५.२ मा प्रयुक्त शब्दहरुलाई स्रोतका आधारमा छुट्याइएको छ । शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रि.वि., नामयोगी, संयोजक र निपात) अनुसार स्रोत वर्गीकरण तालिका नं. ८२ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ८२

क.स.	शब्दवर्ग	तत्स	तद्	आ	अ.मू	जम्मा
१	नाम	४२२	३५४	८९	९	८७४
२	सर्वनाम	१	३७	१	-	३९
३	विशेषण	१११	३११	२१	२	४४५
४	क्रिया	-	१८३	-	-	१८३
५	क्रि.वि.	११	२७६	२	३२	३२१
६	नामयोगी	४	२५	२	-	३१
७	संयोजक	२	१७	-	-	१९
८	निपात	१	१७	-	-	१८
जम्मा		५५२	१२२०	११५	४३	१९३०
प्रतिशत		२८.६०%	६३.२१%	५.९६%	२.२३%	१००%

तलिका नं. ८२ का आधारमा यस पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त भएका समग्र शब्दहरु जम्मा १९३० रहेकामा सबभन्दा बढी तद्भव शब्द १२२० रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रोमा तत्सम शब्द ५५२, तेस्रोमा आगन्तुक शब्द ११५ र सबभन्दा कम अनुरणमूल शब्द ४३ रहेका छन् ।

५.२.१ तद्भव शब्दको स्थिति

यस पुस्तकको प्रयुक्त विधाका जम्मा शब्दहरुमा १२२० तद्भव शब्दहरु छन् जुन जम्मा शब्दसङ्ख्याको ६३.२१% हुन आउँछ । यसमा नाम ३५४, सर्वनाम ३७, विशेषण ३११, क्रिया १८३, क्रि.वि. २७६, नामयोगी २५, संयोजक १७ र निपात १७ रहेको छ ।

५.२.२ तत्सम शब्दको स्थिति

यस पुस्तकको प्रयुक्त विधाका जम्मा शब्दहरुमा ५५२ तत्सम शब्दहरु छन् जुन जम्मा शब्दसङ्ख्याको २८.६०% हुन आउँछ । यसमा नाम ४२२, सर्वनाम १, विशेषण १११, क्रि.वि. ११, नामयोगी ४, संयोजक २ र निपात १ रहेका छन् । स्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्द तेस्रो स्थानमा रहेको छ ।

५.२.३ आगन्तुक शब्दको स्थिति

यस पुस्तकको प्रयुक्त विधाका जम्मा शब्दहरुमा ११५ आगन्तुक शब्दहरु छन् जुन जम्मा शब्दसङ्ख्याको ५.९६% हुन आउँछ । यसमा नाम ८९, सर्वनाम १, विशेषण २१, क्रि.वि. २, नामयोगी २, रहेका छन् । स्रोतका आधारमा तत्सम शब्द तेस्रो स्थानमा रहेका छन् ।

५.२.३४ अनुकरणमूल शब्दको स्थिति

यस पुस्तकको प्रयुक्त विधाका जम्मा शब्दहरुमा ४३ अनुकरणमूल शब्दहरु छन् जुन जम्मा शब्दसङ्ख्याको २.२३% हुन आउँछ । यसमा नाम ९, विशेषण २, क्रिया विशेषण ३२ रहेका छन् ।

५.३ सरलता र जटिलताका आधारमा शब्दहरुको अध्ययन

क) शब्दभण्डारको अध्ययन एक महत्वपूर्ण र जटिल कार्य हो । भाषामा प्रयुक्त शब्दहरु कुन तहका लागि कुन र कस्ता शब्दहरुको छनोट गर्नुपर्दछ भन्ने कुरा

निश्चित रुपमा तोकिनुपर्ने हुन्छ । विद्यार्थीको स्तर, रुचि, चाहना, उमेर, सिकाइ क्षमताअनुसार शब्दहरु तय गरिनुपर्ने हुन्छ । भाषा सिकाइमा शब्दभण्डारसँग सम्बन्धित छनौट र स्तरणलाई ध्यान दिएर शब्दहरुको चयन गर्न सकेमा निर्धारित उद्देश्यहरु पूरा गर्न सजिलो पर्ने देखिन्छ ।

ख) भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दहरुको छनोट गर्दा बाह्य र आन्तरिक आधारलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । पाठ्यपुस्तकका प्रयुक्त विधामा भएका शब्दहरुलाई उक्त आधारमा हेर्दा आवृत्तिको क्रम केही हदसम्म सन्तुलित रुपमा वितरण भएको देखिन्छ भने केही शब्दहरु अत्याधिक रुपमा आवृत्ति भएको देखिन्छ ।

ग) भाषा पाठ्यपुस्तकको छनोट गर्दा दैनिक व्यवहारमा प्रयोग हुने शब्दहरुको विश्लेषण गर्दा कतिपय शब्दहरु विद्यार्थीको तह, क्षमता र स्तर भन्दा बाहिरका शब्दहरु पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । जस्तै : कवच, जाकत, साइदुवाँ, स्टार्च, चक्रब्यूह आदि ।

५.४ कथा विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरुको स्थिति

५.४.१ शब्दवर्गका दृष्टिले कथा विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरुको स्थिति

प्रस्तुत 'कक्षा ६ को नेपाली किताब' को कथा विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरु १२३६ रहेकामा सबभन्दा बढी नाम शब्द जम्मा ५०२ रहेका छन् । त्यसैगरी विशेषण शब्द जम्मा २६०, तेस्रोमा क्रियाविशेषण शब्द २४६, चौथोमा क्रिया शब्द १३९, पाँचौंमा सर्वनाम शब्द ३५, छैठौंमा नामयोगी जम्मा २६ सातौंमा निपात शब्द जम्मा १५ र आठौंमा संयोजक शब्द १३ रहेका छन् ।

यसमा प्रयुक्त जम्मा शब्दमध्ये आवृत्ति शब्द जम्मा ४८६ र अनावृत्त शब्द ७५० रहेका छन् । जसमा आवृत्ति शब्दमा २०७, सर्वनाम २९, विशेषण ८५, क्रिया ५८, नामयोगी १९, संयोजक ७ र निपात ९ रहेका छन् भने अनावृत्त शब्दमा नाम २९५, सर्वनाम ६, विशेषण १७५, क्रिया ८१, क्रियाविशेषण १७४, नामयोगी ७, संयोजक ६ र निपात ६ रहेका छन् ।

५.४.२ स्रोतका दृष्टिले कथा विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको स्थिति

प्रस्तुत 'कक्षा ६ को नेपाली किताब' को कथा विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरु ज्मना १२३६ रहेका सबभन्दा बढी तद्भव शब्द जम्मा ८५५ रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रोमा तत्सम शब्द जम्मा २७७, तेस्रोमा आगन्तुक ६४ र चौथोमा अनुकरणमूल शब्द जम्मा ४० रहेका छन् । जसमा तद्भव शब्दमा नाम २३२, सर्वनाम ३, विशेषण १९९, क्रिया १३९, क्रियाविशेषण २०५, नामयोगी २१, संयोजक १२ र निपात १४ रहेका छन् । तत्सम शब्दमा नाम २१३, सर्वनाम १, विशेषण ४८, क्रियाविशेषण ९, नामयोगी ४, संयोजक १ र निपात १ रहेका छन् । त्यसैगरी आगन्तुक शब्दमा नाम ४९, सर्वनाम १, विशेषण ११, क्रियाविशेषण २ र नामयोगी १ रहेका छन् भने अनुकरणमूल शब्दमा नाम ८, विशेषण २, क्रियाविशेषण ३० रहेका छन् ।

५.५ प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरुको स्थिति

५.५.१ शब्दवर्गका दृष्टिले प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको स्थिति

प्रस्तुत 'कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताब' को प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरु जम्मा ९८८ रहेकामा सबभन्दा बढी नाम शब्द ४५५ रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रोमा विशेषण शब्द जम्मा २५१, तेस्रोमा क्रियाविशेषण शब्द जम्मा १३४, चौथोमा क्रिया शब्द जम्मा ७२, पाचौंमा सर्वनाम शब्द जम्मा २७, छैठौंमा नामयोगी शब्द जम्मा २२, सातौंमा संयोजक शब्द जम्मा १६ र आठौंमा निपात शब्द जम्मा ११ रहेका छन् । यसमा प्रयुक्त जम्मा शब्दमध्ये आवृत्ति शब्द ३४३ र अनावृत्त शब्द ६४५ रहेका छन् । जसमा आवृत्ति शब्दमा नाम शब्द १५३, सर्वनाम २२, विशेषण ८५, क्रिया २४, क्रियाविशेषण ३१, नामयोगी १४, संयोजक ९ र निपात ५ रहेका छन् भने अनावृत्त शब्दमा नाम ३०२, सर्वनाम ५, विशेषण १६६, क्रिया ४८, क्रियाविशेषण १०३, नामयोगी ८, संयोजक ७ र निपात ६ रहेका छन् ।

५.५.२ स्रोतका दृष्टिले प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुको स्थिति

प्रस्तुत 'कक्षा ६ को हाम्रो नेपाली किताब' को प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त समग्र शब्दहरु जम्मा ९८८ रहेकामा सबभन्दा बढी तद्भव ५६८ रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रोमा तत्सम शब्द ३४६, तेस्रोमा आगन्तुक ६९ र चौथोमा अनुकरणमूल शब्द जम्मा ५ रहेका छन् । जसमा तद्भव शब्दमा नाम १५२, सर्वनाम २७, विशेषण १५१, क्रिया ७२, क्रियाविशेषण १२२, नामयोगी १८, संयोजक १५ र निपात ११ रहेका छन् भने तत्सम शब्दमा नाम २५२, विशेषण ८५, क्रियाविशेषण ६, नामयोगी २, संयोजक १ रहेका छन् । त्यसैगरी आगन्तुक शब्दमा नाम ५१, विशेषण १५, क्रियाविशेषण १ र नामयोगी २ रहेका छन् भने अनुकरणमूल क्रियाविशेषण ५ रहेका छन् ।

सारांश

यसरी यस अध्यायमा तालिका नं.८१ शब्दवर्गका दृष्टिले समग्र शब्दहरुको स्थितिको बारेमा देखाइएको छ भने तालिका नं. ८२ मा स्रोतका दृष्टिले समग्र शब्दहरुको स्थितिको बारेमा देखाइएको छ ।

त्यसैगरी शब्दवर्गका दृष्टि र स्रोतका दृष्टिले कथा विधामा प्रयुक्त शब्दहरु आवृत्ति र अनावृत्त गरी जम्मा १२३६ रहेका छन् । जसमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात शब्दका साथै तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणमूल शब्द पनि छुट्टाछुट्टै रुपमा के-कस्ता र कति-कति शब्द रहेका छन् भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

त्यसैगरी शब्दवर्गका दृष्टिले प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरु आवृत्ति र अनावृत्त गरी जम्मा ९८८ रहेका छन् । जसमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात शब्दका साथै तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणमूल शब्दका पनि छुट्टाछुट्टै के-कस्ता र कति-कति शब्द रहेका छन् भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय छ

निष्कर्ष तथा सुझाव

६.१ उपसंहार

क) प्रस्तुत अध्ययनमा कक्षा छ को 'हाम्रो नेपाली किताब' को कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्दहरुलाई अकारादि क्रममा मिलाई तिनको पाठगत र समग्र रुपमा जम्मा सङ्ख्या र आवृत्ति निकालिएको छ । त्यसबाहेक त्यस्ता शब्दहरुलाई शब्दवर्गका आधारमा समेत बर्गीकरण गरी गणना गरिएको छ ।

ख) प्रस्तुत कक्षा ६ को 'हाम्रो नेपाली किताब' को कथा र प्रबन्ध विधामा जम्मा १० ओटा पाठहरु समावेश गरिएका छन् । उक्त पाठहरुमा कथा विधामा ५ ओटा रहेका छन् ।

ग) पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रबन्ध विधामा रहेका सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्यालाई शब्दवर्ग अनुसार परिशिष्टमा राखिएको छ ।

घ) प्रस्तुत कक्षा ६ को 'हाम्रो नेपाली किताबको' कथा र प्रबन्ध विधाका सम्पूर्ण पाठहरुमा प्रयुक्त शब्दलाई शब्दवर्गका आधारमा विभाजन गर्दा पहिलो स्थानमा सबभन्दा बढी नामवर्गका शब्दहरु ८७४ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको ४५.२९%) रहेका छन् । यसैगरी दोस्रो स्थानमा विशेषणवर्गका शब्दहरु ४४५ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको २३.०६%) रहेका छन् । त्यसैगरी तेस्रो स्थानमा क्रियाविशेषणवर्गका शब्दहरु ३८१ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको १६.६३%) रहेका छन् । त्यसैगरी चौथो स्थानमा क्रियावर्गका शब्दहरु १८३ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको ९.४८%) रहेका छन् । त्यसैगरी पाँचौं स्थानमा सर्वनाम वर्गका शब्दहरु ३८१ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको १६.६३%) रहेका छन् । त्यसैगरी छैठौं स्थानमा नामयोगी वर्गका शब्दहरु ३१ (सम्पुर्ण शब्द सङ्ख्याको १.६१%) रहेका छन् । त्यसैगरी सातौं स्थानमा संयोजक वर्गका शब्दहरु १९ (सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्याको ०.९८%) रहेका छन् । भने आठौं

स्थानमा निपात वर्गका शब्दहरु १८ (सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्याको ०.९३%) रहेका छन् यसरी शब्दवर्गका दृष्टिले उक्त पाठ्यपुस्तकको कथा र प्रवन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुलाई ८ वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

ङ) उक्त पाठ्यपुस्तकमा कथा र प्रबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरुलाई स्रोतका आधारमा समेत विभाजन गरिएको छ । यी शब्दहरुलाई चार स्रोतमा विभाजन गरिएको छ - तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र अनुकरणमुल । यीमध्ये सबैभन्दा बढी तद्भव शब्द १२२० रहेको छ जुन जम्मा शब्द सङ्ख्याको ६३.२१% हुन आउँछ । त्यसपछी तत्सम शब्द ५५२ (सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्याको २६.६०%) हुन आउँछ । त्यसैगरी आगन्तुक शब्द ११५ (सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्याको ५.९६%) रहेको छ । त्यसैगरी अनुकरणात्मक शब्द ४३ (सम्पूर्ण शब्द सङ्ख्याको २.२३%) हुन आउँछ ।

च) उक्त पाठ्यपुस्तकमा कथा र प्रबन्ध विधाका पाठहरुमा रहेका शब्दहरुमध्ये केही शब्दहरु अत्याधिक रुपमा आवृत्ति भएका छन् । शब्दवर्गको स्थिति हेर्दा नाम शब्दमा ०-५८ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । सर्वनाममा ०-५९ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । विशेषण शब्दमा ०-३७ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । क्रिया शब्दमा ०-२२९ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । क्रियाविशेषण शब्दमा ०-२३ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । नामयोगी शब्दमा ०-४२ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । संयोजक शब्दमा ०-१८ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् । निपातमा ०-२५ पटकसम्म आवृत्ति भएका शब्दहरु छन् ।

छ) यसरी प्रयुक्त कथा र प्रबन्ध विधाका पाठमा भएका समग्र शब्दहरुको अध्ययन गर्दा आवृत्तिका दृष्टिले कुनै शब्दको आवृत्ति ज्यादै अधिक हुनु र कुनै शब्दहरुको आवृत्ति शून्य हुनु छनोटका दृष्टिले सन्तोषजनक मान्न सकिँदैन । शब्दहरुको आवृत्ति क्रम त्यति सन्तुलित रुपमा मिलेको पाइँदैन । एउटा पाठमा कुनै शब्द धेरै पटकसम्म आवृत्ति भएका छन् भने कुनै पाठमा शून्य आवृत्तिको असन्तुलनले शब्दहरुको चयन, छनोट र स्तरण उपयुक्त र वैज्ञानिक छ भन्न सकिँदैन ।

६.२ सुझावहरु

क) पाठ्यपुस्तकमा शब्दहरुको स्थान महत्वपुर्ण हुने भएकाले सम्पूर्ण शब्दहरुलाई समानुपातिक रुपमा स्थान दिएर पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिनुपर्दछ ,

ख) भाषा पाठ्यपुस्तक जस्तो महत्वपूर्ण सामग्रिको निर्माणमा शब्दहरुको चयन गर्दा छनौट र स्तरणको सिद्धान्तलाई उपयुक्त ढङ्गले परिपालन गरिनुपर्दछ ,

ग) शब्दहरुको छनोट वा चयन गर्दा विद्यार्थीहरुका दैनिक व्यवहारमा प्रयोग हुने शब्दहरुलाई प्राथामिकता दिनुपर्दछ ,

घ) शब्दकोशमा नभएका शब्दहरुलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नु हुँदैन ,

ङ) पाठ्यक्रम निर्माता र पाठ्यक्रम लेखकले शब्दहरुको छनोट गर्दा उचित तालमेल मिलाएर गर्नुपर्दछ,

च) विद्यार्थीहरुको स्तर र तहलाई मध्यनजर गरेर पाठ्यपुस्तकहरु निर्माण गरिनुपर्दछ ,

छ) पाठ्यपुस्तकमा भएका कतिपय अशुद्ध र अस्पष्ट शब्दहरुलाई शुद्ध र स्पष्टसँग प्रस्तुत गर्नुपर्दछ ।

परिशिष्ट

नाम

अ					
अंश	अखण्डता	अग्नि	अग्निहोत्र	अटल	अठोट
अतिवृष्टि	आत्मविश्वास	अर्थ	अधिकार	अधित	अधियाँ
अध्ययन	अनाज	अनावृष्टि	अनिष्ट	अनुयान	अनुरोध १
अनुशासन २	अनुहार ३	अर्न्तध्यान	अन्तरिक्ष १	अन्धकार १	अन्न १
अन्नपात	अन्नपुर्ण	अपहेलना	अफ	अभाव ४	अम्ल
अर्जुन ५	अर्ती	अर्मपर्म	अल्पवृष्टि	अवगाल	अवधि
अवसर	अवस्था	असर			
आ					
आँखा ७	आग्रह	आँसु १	आकाश ३	आँङ	आचरण १
आज्ञा	आदत	आदर	आदर्श	आदि	आदेश १
आनन्द	आनीबानी	आपत	आपतविपत	आपस २	आफन्त
आरक्षण	आयस्ता	आलि ३	आलु	आवाज १	आवश्यकता २
आश्चर्य	आश्वासन	आश्रम ४	आश्रयस्थल १	आहार	
इ					
इनाम	इन्द्रप्रस्थ				

ई					
ईश्वर	ईर्ष्या				
उ					
उखु २	उचाई ११	उच्छृङ्खलता	उजुरबाजुर	उत्तर ७	उत्पादन ६
उत्सुकता १	उदाहरण १	उद्देश्य २	उद्योग	उन्नति	उब्जा १
उब्जनी ४	उपदेश	उपाय ७	उपद्रव		
ए					
एकछिन १	एकता ४	एकलौटी	एमोनियम		
ऐ					
ऐना					
ओ					
ओजन १	ओझेल	ओठ			
औ					
औषधि					
क					
कञ्चनजङ्घा	कथा १	कदर	कन्याई	कपडा १०	कपास
कमाई	कमि	कमिलो	कम्पोष्ट	कल	कलम
कलह	कला	कल्पना १	कल्याण १	कर्तुत	कर्तब्य
कवच ३	क्रम	कविता	कष्ट	क्यान्सर	काँध १

काका	कान ३	कान्ला	काम १४	कायम ३	कारखाना १
कारण ३	कार्वन	कार्यालय ३	काव्य	किट	किटाणु
किरिया	किरो १	कीर्ति	किरिया	किसिम १०	कुटनीतिज्ञ
कुटी	कुना	कुन्ती १	कुरा ५८	कुलेलाम	कुवा
कृया	कृषि ७	कृष्ण १	केटाकेटी १	केन्द्र	केराउ
कोठा ३	कौरव ३	कौरिल्य	क्षति	क्षमता	क्षेत्रफल २
		ख			
खडेरी	खरानी	खरायो १३	ख्याल १	खाँची	खाईनपाई
खाद्यपदार्थ	खानी	खुसी ४	खैखबर	खैलाबैला	खेत ५
खेतिपाती ३	खेल	खेर	खोजखबर	खोजी २	खोला १
		ग			
गङ्गा ७	गजराज ७	गरिमा	ग्रहण २	गलैंचा	गाउँ १३
गाई १	गाया	गाली	गीत	गुँड ३	गुँद
गुण १६	गुरु १२	गेडा २	गोठालो	गोबर ११	गौरव
गौरिशङ्कर	ग्याँस ३	ग्लानी १			
		घ			
घमण्ड १	घर ३	घण्टी १	घाँस १३	घाम ८	घुमफिर
घोडा					

च					
चतुर्दन्त १०	चन्द्रदेव १२	चन्द्रमण्डल	चन्द्रमा	चरा	चरित्र
चलन	चश्मा	चस्का	चक्रब्यूह	चाँचाँ	चाद
चाप्लुसी	चारो	चाल २	चासो २	चाहाना	चिँचिँ
चिज	चित्त १	चित्रकृति	चिनी	चिन्तनमनन	चिन्ता
चिर	चिरबिर	चुक्ली	चौरी		
छ					
छलफल २	छहारी	छाँट	छाता	छाती १	छायाँ
छारो १	छाला	छावा १	छेउ		
ज					
जग्गा ४	जङ्गल १८	जन १	जनता	जना	जनसङ्ख्या २
जनावर ३	जन्तु ३	जन्मदिन	जफत	जमिन ४	जरा १
जल	जलविहार १	जलाशय ६	ज्योति	जाँगर	जात
जाति	जायजेथा	जानकारी	जाहेर	जिउ	जिव ४
जिवधारी	जीवन ४	जुक्ति ५	जून	जेट	जोड १
जोस १	ज्ञान ४				
झ					
झगडा	झरी	झर्कोपर्को	झर्ना	झिंगो	झुल्को
ट					

टाउका १	टुक्रा	टुङ्गो	टुप्पो	टिनटिन	टेवल
टेम्पो	टोपि				
ठ					
ठाँउ १०					

ड					
डर १	डाँफे	डाकु	डुहुराडुहुरी		
ढ					
ढङ्ग	ढाँचा	ढाड	ढुङ्गो १	ढैँचा	ढोका १
त					
तत्व ८	तरकारी ३	तराई	तरिका	तलाउ २	तह
त्याग १	ताक १	ताल	तालमेल	तिर्खा १	तिहार
तेल	तोरी				
थ					
थपडी	थलो	थाम	थाहा ७		
द					
दक्षता	दया १	दराज	दर्शन १	दसैं	दाउ
दाजु ५	दाना	दिन	दिसा	दुखेसो	दुःख
दुनो	दुर्घटना	दुर्योधन १	दुत	दुध ४	दृष्टि
दृश्य	देन	देव १	देवता २	देवस्थल	देश
द्रौपदी १					
ध					
धन	धब्बा	धर्ती १	धर्म ६	ध्यान	ध्वनि
धागो	धारा १	धारेहात	धुन १	धुलो	धुर्त्याई

धुलो	धुवाँ	धृतराष्ट्र	धैर्य	धौम्य	धौलागिरी
न					
नमस्कार	नहकुल ६	न्याय ५	नाइट्रोजन ८	नाचगान	नाती
नाम ११	नामनिशाना	नारा १	नाश ३	नासो	निधार
निन्द्रा २	निमेक	नियन्त्रण	निर्णय	निर्देशन	निर्माण १
निर्वाह	निश्कर्ष	निसाना	नुनतेल	नुवाइधुवाइ १	नेपाल
नोकरी					

प					
पखेटा	पत्नी १	पत्याई	पत्यार	पद्धति १	पदार्थ ५
पदोन्नती	पन ३	पन्छी ५	परदेश १	परम्परा	परिचय ३
परिवर्तन	परिश्रम १	परिस्थिति	पर्खाल	परिक्षण	परोपकार
पर्यटक	पशु ८	प्रकाश १	प्रकट १	प्रकार ५	प्रक्रिया
प्रदान १	प्रदुषण ४	प्रभाव	प्रमाणपत्र	प्रयत्न	प्रयाण
प्रयास	प्रवाह	प्रश्न	प्रसङ्ग	प्रस्थान	प्रसाद
प्रहरी	पृथ्वी	प्वाल	प्यारो	पाइला	पाजी
पाठशाला	पाडी	पात	पातपतिङ्गर	पातन	पातल ८
पानी	पाप	पार	पारा	पालन	पालेघर
पासो	प्राण	प्राणी	पाण्डव	पाण्डु	पिता १
पिना १	पिसाब १	पुकार	पुच्छर	पुत्र	पुण्य
पुराण	पुष्टि	पुस्तक	पुर्णिमा	पूर्वज	पेट
पेन्सिल	प्रेम	प्रेरणा	पहिरो	पैसा	पोखरी
पोटास	प्रोटिन				
फ					
फडानी	फलिफाप	फ्लोरो	फाइदा	फूर्ती १	फेला
फोहोर ६					
ब					
बखत	बचन	बचोट	बच्चा ४	बढ्याइँ	बढाइ १
बतास	बथान २	बन्डा १	बन्द	बन्दना	बन्दोबस्त २
बल १	बसोबास ३	बस्ती	बस्तु	बह १	ब्याथा १
बाटो ९	बाढी	बानी	बानिब्यहोरा	बाबु	बारी ५

बाखापाठा	बाली	बाल्यकाल	बाहुबल	ब्राम्हण	बीच १
बिचल्ली १	बिजुली पंखा	बिदा	बिन्ती १	बिरालो ३७	बिरुवा १
बुढेसकाल	बुद्धि ३	बुद्धिमानी	बेर	बेलिबिस्तार	बोट १
बोतल	बोली				
		भ			
भगवान	भजन	भनाइ	भनाभन	भए	भर
भ्रमण	भविश्य	भाइ २१	भाँडाकुँडा	भाग ५	भारी
भालेपोथी	भाव	भावना ४	भाषा १	भित्ता	भीम
भीष्म	भुइँ	भूमि १	भूत १	भेला	भेषभुषा
भोक	भैँसी				
		म			
मकाम	मकालु	मजा १	मद्धत २	मन ८	मध्याह्न
मन्न	मनसाय	मनास्नु	मन्त्री २	मल १४	मरुभुमि
मर्जी १	मर्म	महर्षि	महत्व ५	महाभारत	माछापुच्छे
माझ	माटो १४	मात्रा ५	माद्री	मानव ५	मानिस ३०
मान्छे	मान्यता	मामिला	मारकाट	मितेरी	मित्र
मित्रता २	मुख ४	मुग्लान	मुठो	मुनाल	मूल्य
मुस्कान	मुस्किल	मुहान	मृत्यु	मेलमिलाप ९	मेलापात १
मेलो	मोटर	मोती	मैला	मौका	मौसम २
		य			
यक्ष	याक	याज्ञावल्क्य	यातायात	युक्ति १	युग १
युगयुगान्तर	युधिष्ठिर १८	युरिया			
		र			

रक्षा	रङ्ग १	रजाँइँ	रत्नकार	रसायन	रहनसहन
राज	राजा २१	राजी	राजन	रात १	रामचन्द्र
राल	राज्य	राष्ट्र	रिस १	रिसानी	रुख ६
रुप ११	रेल	रोग	रोगन		
ल					
लक्षण	लक्ष्य	लक्ष्मी	लडाँइँ	ल्होल्सो	लामटाङ
लालनपालन	लालीगुराँस	लावण्य	लावालस्कर	लौरो	लुच्याइफट्याइ
व					
वंश १	वचन १	वन ११	वनस्पति	वन्यजन्तु	वर
वर्ग	वर्णन	वर्ष २	वर्षा	वशिष्ठ	वस्तु १
वस्तुभाउ	व्यक्ति१	व्याधि	व्यवहार	व्यास	वाघ
वाच	वाणी	वातावरण १५	वायु	वायुमण्डल ३	वाल्मिकी
वास ४	वास्ता	विकास ४	विचार २८	विजय १	विज्ञान ७
विद्वान	विधा १३	विद्यालय	विनाश १	विनय	विमान
विरुवा १	विलाप	विवाद	विविधता १	विवेक २	विशेषता
विष	विषय ३	विषवृक्ष	विश्व	विश्वास ५	वीर १
वेद १	वेला ३	वृक्षारोपण	वैरी		
श					
शङ्का १	शत्रु	शक्ति ७	शरण	शरिर	शान्ति ३
शिष्टता	शिष्य १९	शीत	शीर १	शुद्धता	शोकशोभा
षडयन्त्र १					
स					
संयम	संसार ६	संस्कृति	सगुन	सगरमाथा	सङ्कट

सर्ट	सट ६	सत्तेसत्ते	सद्‌गुण	सदस्य	सनाइ
सन्तान	सन्तुलन २	सत्य	सफल १	समय ११	समाज १५
समझदारी	समस्या	समीप	समूह	समूदाय १	सरसङ्गत
सम्झना	सम्प्रदाय	सम्बन्ध	सम्मान	सम्भावना	सम्मिश्रण
सरकार	सर्त	समर्थन	सल्फेट	सल्ला	सल्लाह
सवारी	सहदेव ५	सहर	सहमत	सहयोग ४	सहिष्णुता
स्टार्च	स्तर	स्थिति	स्वतन्त्रता	स्याहार २	स्वर
स्वार्थ	स्वाभाव	स्वास्नी	स्वाहा		
ह					
हँसाइ	हजम	हतपत	हतार	हतियार	हत्या
हबिगत	हरिण ३	हरियाली	हरेस	हर्क	हल
हाँगा	हानि	हावा २५	हाँसो	हात	हात्ती
हालत	हाहाकार	हित ३	हिउँद	हिंसा २१	हिउँ
हिमाल २६	हुरी	हुरुक	हृदय	हेरचाह	

सर्वनाम

अ					
अर्का १४	अरु २३				
आ					
आफू १४					
उ					
उन ४	उनी ३१	उस ३७	उही	ऊ १५	
क					
कस	कसै ९	कुनै १९	के १७	केही २८	को १
कोही ५					
ज					
जस ५	जे	जो	जुनसुकै		
त					
तँ ३	तपाई ३	त्यस ४९	त्यही १३	त्यो २०	तिन ३
तिनी ५	तिमी १३	ती ५			
म					
म २२	मैले १				

य					
यस ४३	यहाँ	यी ९	यीनै १	यो ९	
ह					
हामी ३१					

विशेषण

अ					
अग्ला	अग्लिएको	अज्ञात १	अज्ञानरुपी	अत्यावश्यक	अनियन्त्रित
अनुपम	अनेक ३	अन्य १	अपार	अमर	अयोग्य
अदृष्य	अलि २	अलिकति	अल्छी १	असल ४	असह्य
अस्वभाविक					
आ					
आँटेको	आइलाग्ने	आउने	आएको ८	आत्तिएको १	आत्मनिर्भर
आर्थिक १	आधा	आधुनिक	आपसी २	आफ्नो ३९	आवश्यकता ५
इ					
ईर्ष्यालु					
ए					
एउटा १८	एक २०	एकनास	एकै	एक्लाएक्लै	
ऐ					
ओभानो	ओसिलो				
क					
कडा	कति ५	कम २	कमजोर १	कयौँ	कर्के

कस्ता	कस्तो	काँचै	काटेका	काट्ने १	काना
कान्छा १	कालो २२	कोसे २			
ख					
खटिएका	खराब ३	खस्रो	खसेका	खास	खाद्य
खाने ५	खिन्न	खिसिक्क	खुब	खोलिएका	

ग					
गएको ७	गलत	गराउने	गरिएको	गरिब	गरेका
गरेको १७	गर्ने १२	गह्रौ	गाँउले	गाढा १	गुडेका
गुणात्मक	गुणी	गोठाले	गोलो		
च					
चनाखो	चन्द्रवंशी १	चराउने	चरित्रवान	चर्को ५	चर्चित
चलाउने	चार	चाहिने	चिल्लो	चिसो	चोखो
छ					
छचल्किएको	छर्ने	छाएको	छिटो २	छुट्टिने	छुट्याउने १
छुवाइएको	छोटो १				
ज					
जङ्गली	जति	जम्मा	जस्तो ४	ज्यादै	
जाँगरिलो	जाइलाग्ने	जाने	जाबो	जिल्ल	जुझारु
जेठा	जेठोबाठो	जोडिएको	जोर्ने	जोसिलो	
झ					
झर्ने	झुत्रो				
ट					
टनाटन	टाढा	टार्ने			
ड					

डड्ने	डढेका	डाकेको	डुहुरे ३		
ढ					
ढल्ने	ढिला				
त					
तन्नेरी ६	तयार १	तहसनहस	त्यति ६	त्यस्तो ९	त्यहीँ
तल्लीन					
थ					
थकित	थरि १	थालेका	थुप्रै	थुक्ने	थोर
थोरै १					
द					
दयनीय १	दयावान	दलेका	दिएका १	दिने	दुई ५
दुःखी	दुबै	दुषित १	देखाइएको	देखिएका	
ध					
धपाउने	धर्मात्मा १	धूत	धेरै		
न					
नगर्ने ६	नपत्याउँदो	नफस्नु	नभेट्ने	नरम	नरमाइलो
नराम्रो	नसुहाउने	नहट्ने	नहुँदो	नहुने	न्याउरो
नाजवाफ	नामक	नाशक	निकै ४	निन्याउरो	निरस
निर्जन	निरर्थक	निस्कने	निस्केका	नेपाली	
प					
पछिल्लो १	पटक	पढाएको	पढेलेखेको	पढेलेखेका	पति

परावैजनी	परायण	परेका ७	पर्ने ४	पर्याप्त	प्रकट
प्रदुषित	प्रशस्त १	पहाडी	पहेलो १	पाउने	पाएको १
पाँच	पाकेको	पाक्ने	पायक	पालेका	पाल्ने ५
प्राङ्गरिक ५	प्राचिन ३	प्राप्त ८	पिउने	पुगिसकेका २	पुगेका
पुरानो	पुरै	पुऱ्याएको	पुष्ट	पूरा	पूर्ण
पृथक	पोस्ने				
			फ		
फालेको	फुलबुट्टे	फुर्तिलो	फैलिएका		
			ब		
बच्ने	बढ्ने	बेठिक	बढाउने	बढाएको १	बढी १४
बदलिएको	बनाइने	बनाएका	बन्ने	बनेका २	बन्द
बलवान	बलियो	बसेका	बस्ने	बाँकी २	बाच्ने १
बाक्लो	बाट्ने	बाड्ने	बाह्र	बिसाएको	बुभ्दो
बूढो ५	बुद्धिमानी ३	बेग्लै	बेठिक	बेपत्ता १	बेस

भ					
भएका १०	भएर	भयावह	भक्षक १	भनेका	भनेको
भन्ने	भरिएको	भागेको	भाग्दो	भित्रेको	भिन्न
म					
मख्ख १	मग्न	मच्चिने	मत्थर	मनाउने	मन्जुर
मरणान्त	मरेका १	मलिन	महत्वपुर्ण १	महाज्ञानी	महान २
मर्ने	मर्यादित	माउ	माग्ने	माटो १	मानवीय
मानसिक	मानिएको	मानीमानी	मान्ने	मायाको	मिठो १
मिलनसार	मिलेको	मिल्काएको १	मिसिएर	मुख्य २	मूक
मृत	मेरो ४	मोहक	मोहित	मौन	
य					
त्यति	त्यस्तो ३	यति २	यही २	यस्तो १०	यो ४
र					
रक्षक	रङ्गीचङ्गी	रद्य	रमाइलो १	रसायनिक २	रहरलाग्दा
रहेका ४	राखेका १	राख्ने १	राम्रो २	रुखो	रोप्ने ३
ल					
लटपटिने	लम्बकर्ण १	ल्याउने	लागेका	लाग्दो	लायक
लामो १	लिन	लुकेको			

व					
वासी	वास्तविक	विभिन्न	विशेष	विषाल	व्यक्त
व्यवस्थित	व्याकुल				
श					
शान्त	शीतल	शृङ्खलावद्ध	श्रेष्ठ		
स					
सकिएका	सकिने	सकेका २	सक्ने १	सङ्गत	सताएको
सत्य	सत्यवादी	सन्तुष्ट	सफल	सफा	सबै
समसामयिक	समान	सम्पुर्ण १	सम्भव	सभ्य	सम्बन्धी १
सलक्क	सहयोगी	सही	स्पष्ट	स्पष्टवक्ता	स्वच्छ २
स्वच्छन्द	साँचो	साइँदुवा	साझा	साना	सामाजिक
सारा ४	साहिँलो	सिकाएको	सिकुटे	सुकिलोमुकिलो	सुकेका
सुक्ने	सुख्खा	सुध्रने	सुनेका	सुन्दर	सुन्ने
सुमधुर	सुरक्षित	सुसज्जित	सुहाएको १	सेतो १२	सोझो १
सोधिने	सोधेका	सोध्ने	सौम्य		
ह					
हँसाएको	हजारौँ	हल्का	हराभरा	हरियो ४	हाँसिरहेको

हाम्रो १३	हाँसेको	हानिएको	हिडेका	हुने १०	होचा

क्रिया

अ					
अड्नु	अडिनु २	अपनाउनु	अह्राउनु १		
आ					
आउनु ३					
उ					
उचाल्नु	उठ्नु १	उड्नु ३	उडाउनु	उफ्रिनु	उनिनु २
क					
कहनु	कहलाउनु	काट्नु १			
ख					
खप्नु	खानु ५	खुम्चनु	खुल्नु	खुवाउनु	खेल्नु १
खोक्नु १					
ग					
गराउनु ४	गर्नु ६०	गाउनु १			
च					
चल्नु	चाहनु २	चिताउनु			

छ					
छट्पटाउनु	छरिनु	छर्कनु	छर्नु	छाड्नु	छिट्याउनु
छुवाउनु	छोड्नु २				
ज					
जाइलाग्नु	जानु २२	जान्नु	जमजमाउनु		
ट					
टल्किनु	टाँसिनु	टाल्नु	टोक्नु १		
ठ					
ठहर्नु	ठान्नु १	ठोकिनु १			
ड					
डराउनु					
ढ					
ढडिनु	ढाक्नु				
त					
तताउनु	तम्सिनु	त्याग्नु १	तुल्याउन १	तत्कालै	तरक्क
त्यतै २	त्यसरी १	त्यसै ५	त्यागेर	त्यहाँ १३	तुरुन्तै
थ					

थचारिनु	थप्नु	थाप्नु	थाल्नु २१	थुन्नु	
द					
दगुर्नु	दिनु ६	दिलाउन १	देखाउनु २	देखिनु १	देख्नु ८
न					
निकाल्नु ५	निल्नु	निस्कनु २	नुहाउनु		
प					
पखाल्नु	पछ्रारिनु १	पठाउनु	पस्नु	पहेलिनु	पर्नु २६
पाइनु	पाउनु १४	पाक्नु	पढ्नु २	पार्नु ३	पिउनु १
पोखिनु	पोख्नु				
फ					
फर्कनु २	फस्नु	फाल्नु	फेरिनु	फैलाउनु	
ब					
बगाउनु	बग्नु	बचाउनु	बच्नु	बटुल्नु	बढाउनु १
बढ्नु ३	बताउनु १	बनाइनु	बन्नु	बस्नु ९	बाउनु
बाँच्नु	बाड्नु २	बुझ्नु ४	बिउँझनु	बिताउनु	बिगार्नु
बोल्नु					
भ					

भइरहनु	भाग्नु २	भत्किनु	भन्नु २०	भर्नु १	भिजाउनु १
भेट्नु ४					
म					
मच्चिनु	मनपराउनु	मानिनु ४	मान्नु ३	मार्नु ४	मिलाउनु २
मिल्नु २					
र					
रच्नु	रमाउनु	रहनु १५	राख्नु ५	रिसाउनु	रोज्नु
ल					
लखेट्नु	लगाउनु २	लग्नु	लटपटिनु	लम्कनु	लस्किनु
ल्याउनु	लानु	लाग्नु २४	लिइनु	लिनु	लुकाउनु
लैजानु					
श					
शान्त	शीतल	शृङ्खलाबद्ध	श्रेष्ठ		
स					
सक्नु २४	सजाउनु	सप्रिनु	समात्नु १	सम्झना १	सिक्नु
सिगार्नु	सुक्नु	सुधार्नु	सुनाउनु	सुन्नु ४	सोच्नु १

सोध्नु २	सोहर्नु १				
ह					
हट्नु	हटाउनु २	हप्काउनु	हल्लाउनु	हास्नु ४	हाल्नु
हिड्नु	हुनु ३९९	हेप्नु	हेर्नु १		

क्रियाविशेषण

अ					
अगाडी ५	अगि ३	अचेल	अझ	अत: ३	अत्यन्त
अन्तै १	अब ३	अलि	अलिक ११	अवश्य	असाध्यै १
अहिले २					
आ					
आएर	आउँदै	आउन	आखिर ३	आज ४	आत्तिएर
उ					
उक्साउन	उचालेर	उठ्न	उक्ति	उनिई	उरालेर
उफ्दै १	उफ्रिन	उफ्रेर	उता		
ए					
एकदमै १	एकदिन ३	एकसाथ	एक्कासी	एकाएक	एकै
ओ					
ओढेर					
क					
कतै १५	कदापि	कराउँदै १	कराउन	कसरी ४	कहाँ
कहालिँदै	कहिले	कहिलेकाँही १	कहिल्यै १	काट्दै	काट्न २

काटेर ३	काम्न	किन्न	कुल्चिदाँ	कुहाएर	
			ख		
खलखली	खस्कदै	खाएर १	खान	खुट्यार	खुब १
खुम्चँदै	खोक्दा	खोक्न			
			ग		
गई	गएर ५	गलल्लगलल्ल	गरी ३	गरेर ८	गर्दा १
गाँसिन	गाउदै				
			घ		
घट्दै	घमलङ्ग				
			च		
चढेर	चर्काएर	चाप्न	चारैतिर	चुलिन	
			छ		
छट्पटाउन	छत्ताछुल्ल	छर्लङ	छाड्दै	छिरेर	छुट्याउन १
छोडेर २	छोपिएकाले	छोपेर			
			ज		
जता	जऱ्याकजुरुक	जसरी	जहाँसुकै	जाँदा	जान्न १
जोगिन	जोडेर	जोगाउन	जोसिँदै		

झ					
झनझन २	झलझली	झसङ्ग	झिकेर	झिमिक्क	झुकेर
ट					
टम्मै	ट्वाल्ल	टाढा	टिनिन्न	टेकेर	
ठ					
ठट्याउली	ठाडाठाडा	ठाडो	ठानेका	ठीक १०	ठीकठीक
ठुले ७	ठूलाठूला	ठूलो ६	ठोकेको		
थ					
थुरथुर					
द					
दिउँसो	दिँदै	दिन २	दिनदिनै १	दिनरात १	दिलाउन
दुब्लाउँदै	दुहुन	देखेर ७	देख्दा	देख्न	
ध					
धपाउन					
न					
नजिक ३	नदिन	नदेखेर	नाच्न ३	निकै ५	निखनेर
निसासिदै	निस्केर १	नुहाएर			

प					
पक्कै	पचपची	पछ्याउँदा	पछाडी	पछिपछि	पटकपटक
पटक्कै	पत्याएर	पन्छाएर	पर ५	परस्पर	पर्खेर
पर्दै	पर्न	पक्रिन	पसी	पस्न	पहिले १२
प्याकप्याकी	प्रशस्तै	पाउँदा	पाउँदै	पाउन	पाएर
पाक्ने	पारेर ४	पार्दै	पार्न २	पुग्न	पिउन
पुगेर	पुऱ्याउन	पुर्खौपुर्खा	पूर्वक २		
फ					
फटाफट	फर्कदा २	फर्किन	फर्केर	फरर्र	फुत्तफुत्त
फुराउन	फेरी २१	फेर्न			
ब					
बचाई	बचाउन	बचाउनाले	बच्न	बजे	बढ्दै
बढ्न	बढाउन ४	बढेर १	बताउन	बनेर ४	बन्न ५
बनाएर	बरर्र	बल्ड्याङ	बल्लतल्ल	बसेर	बस्दा १
बस्न २	बाँड्न	बाँच्न	बाहिर	बिग्रदै	बित्तिकै
बिनासित्ति	बुझाएर	बुझाउन	बुझ्न	बुरुक्क	बेचेर
बेच्न	बेच्दै	बेलुका १	बोकेर	बोक्न	बोलाएर

भ					
भएकाले	भएर ४	भन्दै	भन्न	भनेर ७	भरी
भर्खर	भाग्दै	भुर्र	भेट्न	भेटेर	भोली
म					
मच्याएर	मनमनै	मरेर	माफिएर	मान्दै	मान्न
मारेर	मासिदैँ	मिलाउन	मिलाएर २	मिलेर	मिल्दाजुल्दा
मिसिएर	मिसिन	मुर्मुरिदैँ	मुसुक्क		
य					
त्यहाँ १	यता २	यताउती	यत्रतत्र	यसरी १	यसै १
यहाँ ४					
र					
रन्थनिदै	रमाएर	रहेर	राखेर	राख्दा	रुन
रोकेर	रोजै	रोप्नाले	रोप्न १		
ल					
लगाउँदै	ल्याइदिएर	लाउन १	लागेर	लाग्दै	लाग्नाले
लिई १	लिएर ३	लिन	लिपिस्सै	लुसुक्क	
व					
वरिपरि २	वास्तवमा	विस्तारै			

स					
सँगसँगै	संयोगवश	सधैं ६	सपार्न	सबेरै	समाउन
सरासर १	साँचो	साँच्चिकै	साँझ	साझबिहान	साने ११
सामू	सामुन्ने	साउती	साहस	साथ २	साथी
साधन	साधारण	साङ्ला	सात्तो	सान्तवना	सारा ४४
सावधानी	सास	साहस	साहु	सिकुटिएर	सिकसिको
सिप २	सिपाही ८	सिमल	सिलसिला	सुँड १	सुःख
सुग्रीव	सुपर	सुरक्षा ३	सुरु ३	सुर्ती	सुर्य
सुविधा	सुसार	सृजना	सृष्टि	सुकाउन	सुटुक्क
सुनेर ५	सम्पदा	सेना	सेवा	सोच	सोचाइ
सोझै	सोतर	सोफा	सौन्दर्य ३	स्रोत	स्वास्थ्य

नामयोगी

अ					
अनुसार					
छ					
छाडी	छेउ				
ज					
जसो					

त					
तर्फ ६	तिर १३				
न					
नभन्दै	निम्ति २				
प					
पछि २१	पटक १	पट्टि	प्रति ४		
ब					
बारे १	बाहेक	बीच			
भ					
भित्र ५	भन्दा २०	भर २	भरि ७		
म					
मध्ये ३	माथि ४				
ल					
लागि ४२					
स					
सँग २५	समक्ष	समेत ५	सम्म ११	सहित १	साथ ५
सामू					

संयोजक

अ

अनि २					
क					
किनभने १					
ज					
जब					
झ					
झैं ७					
त					
तथा ४	तब	तर ११	तसर्थ १	तापनि	
न					
नत्र					
प					
पनि १११					
ब					
बरु ४					
भ					
भएपनि	भनि	भने २९	भन्ने १७		

म					
मानौं २					
व					
वा ४					

निपात

उ					
उः					
क					
कि	केवल १				
ख					
खुच्चिङ	खै	खोइ			
च					
चाँहि ३					
त					
त २६	तै				
न					
न ५	नै १९				

प					
पो ६					
म					
मात्र २१					
ल					
लौ					
ह					
हुँ २	ह	हौ	है		